

**Εισήγηση του Νίκου Λυγερού με θέμα:
"Μαθηματικά και Νοημοσύνη"
Κινηματοθέατρο Λακκίου, Λέρος 27/10/2011.**

Για όσους νομίζουν πως θα μιλήσω λίγο, μπορείτε να φύγετε πριν. Για να μην αγχώνεστε. Κι εγώ συνήθως όταν αρχίζω, μετά οι φίλοι μου ξέρουν ότι δεν ξέρουν πότε τελειώνουμε. Επιπλέον, αν έχετε να κάνετε ερωτήσεις την ώρα που μιλάω, μην ανησυχείτε, δεν χάνω τη ροή του λόγου. Απλά ενσωματώνω τις ερωτήσεις. Απλώς το λέω τώρα στους γονείς κι όχι στα παιδιά, άμα κάνετε ερωτήσεις να προσέχετε γιατί θα απαντήσω. Δηλαδή μην κάνετε ερώτηση, να το πούμε έτσι, «ότι κάναμε ερώτηση στον Λυγερό και τελικά δεν απάντησε». Εγώ απαντάω και μερικές φορές απαντάω πιο πολύ για τα παιδιά παρά για τους γονείς, για να είστε λίγο προσεκτικοί κάνω αυτή την εισαγωγή, έτσι δεν είναι; Τα παιδιά μερικά το έχουν ζήσει άρα κατάλαβαν.

Η ιδέα να κάνουμε αυτό το πράγμα εδώ στη Λέρο μπορεί να φανεί λίγο παράξενη. Μερικοί από εσάς θεωρούν ότι όταν είμαστε σε ένα νησί απομονωμένο, όχι στην Αθήνα, όχι στην Ευρώπη – δηλαδή έτσι το βλέπουν – ότι δεν είναι ανάγκη να κάνουμε και πολλά πράγματα που να έχουν κάποια αξία, γιατί στο κάτω-κάτω είμαστε μια μικρή κοινωνία. Πού είναι ο τεχνικός; Α, μου κάνει διάφορα εκεί πέρα. Όταν ήταν κάτω, μου φαινόταν φιλικός. Ναι, θέλει πιο κοντά. Είναι γενικό στην κοινωνία μας, όταν οι άνθρωποι βρίσκονται πιο πάνω, φαίνονται αμέσως, έχουν ένα ύφος. Λοιπόν γι' αυτό κάθισα πιο πάνω από σας, να μη νομίζετε. Λοιπόν, η ιδέα μπορεί να είναι λίγο ανατρεπτική. Δεν είμαι καθόλου κοινωνικός. Ασχολούμαι μόνο με τους ανθρώπους. Αυτοί οι άνθρωποι συνήθως βρίσκονται και στα νησιά. Επιπλέον, η Λέρος ανήκει στην Ελλάδα, γιατί μερικοί δεν το έχουν συνειδητοποιήσει απ' ό,τι κατάλαβα και δεν μιλάω μόνο για εσάς, μιλάω και για πιο πάνω και η Ελλάδα απ' ό,τι φαίνεται όλοι σας δεν έχετε συνειδητοποιήσει ότι ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ειδικά αυτές τις μέρες. Γιατί ξέρετε, στην Ελλάδα εμείς λέμε «οι Ευρωπαίοι και εμείς» που άμα μετρήσουμε εδώ πόσοι είναι πραγματικά Έλληνες χωρίς να είναι Ευρωπαίοι, είναι λίγοι.

Για τα παιδιά δεν μιλάμε, γιατί έχουν γεννηθεί όλα μετά το '81, είναι αναγκαστικά Ευρωπαίοι. Τα παιδιά δεν ξέρουν καν τι σημαίνει να είσαι Έλληνας χωρίς να είσαι Ευρωπαίος. Άρα συνεχώς ακούν και έχουν και μερικές φορές, όπως το είδα και στο μάθημα, ανησυχίες οικονομικές. Θεωρώ ότι είναι απαράδεκτο τα παιδιά όταν είναι σε μικρές ηλικίες να έχουν ανησυχίες οικονομικές. Αυτά είναι τα προβλήματα για εμάς. Ότι τα έχουμε μεταφέρει ήδη σαν μεταφορά δομής στα παιδιά και να έχω εγώ μαθητές που να τους απασχολεί το θέμα της εργασίας, του τι θα κάνουν στο μέλλον, ενώ δεν έχουν φτάσει καν στην ουσία στο τέλος του Λυκείου είναι απαράδεκτο κι αυτό πρέπει να το θυμάστε για να μην ακούσω και μερικές ερωτήσεις μετά που να αφορούν αυτά τα θέματα. Εμείς είμαστε εδώ λοιπόν για τα παιδιά.

Η ιδέα είναι πρώτα απ' όλα, όπως θα έλεγε ο Χρήστος, γιατί είναι φίλος μου, συνήθως στην αρχή της διάλεξης χτυπάω πάνω στους φίλους μου. Μετά χτυπάω και

πάνω στους άλλους. Άρα είναι του τύπου να βάλουμε Μαθηματικά και Νοημοσύνη; Αυτό θα τους αγγίξει; Θα έρθουν; Δεν θα έρθουν; Άρα είχαμε ένα πρόβλημα που το είδαμε και με τους δημοσιογράφους σε συνεντεύξεις και στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση, οι οποίοι ήταν πάρα πολύ θετικοί, να πω την αλήθεια. Το θέμα ήταν να μην φοβηθούν τα παιδιά ότι θα μιλήσουμε μόνο για μαθηματικά. Σε κάποια φάση, είπα στον δημοσιογράφο «Δεν με ρωτάτε όμως για τη νοημοσύνη, ε;» Βλέπετε, το ξανακάνω για το κοινό, Μαθηματικά και Νοημοσύνη. Λέει, δεν θα φοβηθούν τα παιδιά που θα μιλήσουμε για μαθηματικά; Δηλαδή για το άλλο δεν θα φοβηθούν, που δεν είναι καν της ύλης. Για τα μαθηματικά βέβαια μερικοί θα αναρωτηθούν, είναι της ύλης, δεν είναι της ύλης; Σε ποιο επίπεδο θα είναι; Δεν ρωτάνε για το δεύτερο σκέλος. Ενώ, όπως καταλαβαίνετε, είναι το πιο δύσκολο το δεύτερο, γιατί δεν υπάρχει μάθημα στο Υπουργείο Παιδείας που να λέει, θα κάνουμε σήμερα Νοημοσύνη. Είναι εκτός ύλης η νοημοσύνη. Το υπενθυμίζω.

Εφόσον λοιπόν βάλουμε Μαθηματικά και Νοημοσύνη, η ιδέα ποια ήταν; Η ιδέα ήταν να εξηγήσουμε ότι η νοημοσύνη λειτουργεί με μερικά νοητικά σχήματα τα οποία μπορούν να κωδικοποιηθούν. Αν πραγματικά συνειδητοποιήσετε πόσα μαθηματικά κάνετε την ημέρα χωρίς να ξέρετε ότι τα κάνετε, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν τα κάνετε. Άρα προσπαθήστε να θυμηθείτε, ξυπνάτε, ξυπνητήρι, το οποίο δεν κατέχετε. Άμα είναι ηλεκτρονικό, ακόμα χειρότερα. Άμα είναι κινητό, είναι συνήθως το παιδί που το κατέχει καλύτερα από εσάς. Μη γελάτε, παιδιά, αμέσως. Στο τέλος. Σε κάποια φάση θα ανοίξετε το ραδιόφωνο. Ποιος εδώ άμα σπάσει το ραδιόφωνό του μπορεί να το διορθώσει; Όλο το ραδιόφωνο είναι φτιαγμένο με μαθηματικά, ηλεκτρονικά, φυσική, δεν έχετε ιδέα. Μετά περνάμε στην τηλεόραση. Σας λέω για το παθητικό. Ανοίγετε μετά τον υπολογιστή σας, κοιτάζετε τα email σας. Έχετε απαρίθμηση, έχετε μια δομή και μετά συνεχίζουμε. Άμα συνεχίσετε όλη την ημέρα, θα δείτε ότι τελικά, αν ξαφνικά σας έλεγα, εφόσον δεν σ' αρέσουν τα μαθηματικά, δεν θα κάνεις καθόλου μαθηματικά όλη τη ζωή σου. Ποιες δουλειές θα μπορούσατε να κάνετε; Νομίζω ότι θα σας μείνει μόνο το marketing. Γιατί για όλες τις άλλες πρέπει να κάνετε κάτι, για το marketing μπορείτε να βασιστείτε στον άλλον που δεν κάνει τίποτα και μπορείτε να του πουλήσετε ότι δεν κάνει τίποτα, επειδή εσείς το κάνετε καλύτερα.

Άρα η ιδέα είναι ότι είναι ένα βασικό στοιχείο, άρα ποιο είναι το βασικό στοιχείο; Η νοημοσύνη, για να έχουμε και μερικές λέξεις με τις οποίες να συμφωνούμε, θεωρούμε εμείς στις γνωστικές επιστήμες ότι είναι ο πυρήνας. Όλοι έχουμε έναν εγκέφαλο, έχουμε αυτόν τον γνωστικό πυρήνα ο οποίος δεν αλλάζει μετά από κάποια ηλικία. Απλώς αυτό που δεν θυμόμαστε είναι ότι δεν σταθεροποιείται από την αρχή. Άρα το πολύ σημαντικό ποιο είναι; Συνειδητοποιείτε όλοι σας ότι ο δείκτης νοημοσύνης των παιδιών εξελίσσεται μέχρι τα 20; Εμείς έχουμε την τάση να θεωρούμε ότι σταθεροποιείται αρκετά γρήγορα. Για να σας δώσω ένα παράδειγμα πριν μερικά χρόνια, οι άνθρωποι δεν ήξεραν καν ότι το παθητικό κάπνισμα επηρεάζει την εξέλιξη του δείκτη νοημοσύνης των παιδιών με αποτέλεσμα να έχετε πολλές γυναίκες οι οποίες να μην καπνίζουν την ώρα της εγκυμοσύνης κι αμέσως μετά, μόλις κάνουν το παιδί, να έχετε την γυναίκα που να καπνίζει και να κουβαλάει στο

καροτσάκι το παιδί. Αυτό που αποδείξαμε σ' αυτόν τον τομέα είναι ότι το παθητικό κάπνισμα μέχρι τα 16 χρόνια του παιδιού κατεβάζει τον δείκτη νοημοσύνης από 7 έως 10 μονάδες. Το παθητικό, δεν μιλάω καν για το ενεργητικό. Αυτό το αφήνω σ' αυτούς που τους αρέσει να καπνίζουν. Οι άλλοι, όμως, δεν τους αρέσει καν, αλλά όμως έχουν την επίπτωση να κατεβαίνει. Εφτά έως δέκα μονάδες μπορεί να σας φανεί «Ε, εντάξει, δεν είναι και τόσο σημαντικό. Πόσο θα είναι;». Ο κανονικός δείκτης νοημοσύνης είναι 100. Το κανονικό με μία κλίμακα Stanford Binet είναι από το 84 ως το 116. Δηλαδή η βάση είναι 16. Όταν σας λένε ότι μπορεί να χαμηλώσει 7-10 μονάδες θέλει να πει ότι ένα κανονικό παιδί πηγαίνει σε υψηλό καθυστερημένο παιδί, ένα παιδί που είναι προικισμένο γίνεται κανονικό. Αυτό είναι που σημαίνει χειροπιαστά. Άρα τώρα αυτό το ξέρουμε. Άμα θέλετε να το επιβεβαιώσετε, γι' αυτούς που δεν το ξέρουν, η μελέτη δημοσιεύτηκε το 2004 κι έγινε πάνω σε 4000 παιδιά στην Αμερική.

Τώρα, δίνω αυτό το παράδειγμα ενώ ξέρουμε κι έχουμε στοιχεία. Μια πρόσφατη μελέτη το 2011 που δημοσιεύτηκε στο Nature, έγινε μια ανάλυση με scanner του εγκεφάλου των παιδιών και ανακαλύψαμε το εξής: Ότι το παιδί εξελίσσεται μέχρι μια ηλικία η οποία είναι 20, ενώ εμείς θεωρούμε ότι είναι ακόμα - έχει γίνει όντως ενήλικας.

Άρα βλέπουμε πραγματικά ότι λέμε στο παιδί «είναι πολύ σημαντικό να πηγαίνει στο σχολείο». Στην πραγματικότητα, ας πούμε ότι τα παιδιά δεν ακούνε τώρα, άμα έπρεπε να με πείσετε εμένα τώρα γιατί τα παιδιά πρέπει να πάνε σχολείο, θα δυσκολευόσασταν πάρα πολύ. Αλλά απλώς το λέτε από συνήθεια. Δηλαδή σας έχουν πείσει. Αυτό που προσπαθεί να κάνει αυτή η μελέτη είναι να δείξει ότι όταν το παιδί δέχεται ερεθίσματα τα οποία είναι γνωστικά, τότε μέσα στον εγκέφαλό του αναπτύσσει δομές τις οποίες δεν θα είχε. Λοιπόν, αυτές που δεν θα έχει τι μπορεί να είναι; Θέλει να πει πως το νευρωνικό σύστημα αναπτύσσεται πάρα πολύ και τροποποιείται ανάλογα με τα προβλήματα που λύνει. Πριν μερικά χρόνια, για να καταλάβετε, θεωρούσαμε ότι το νευρωνικό σύστημα είναι αρκετά σταθερό. Δηλαδή μας ξάφνιασε πάρα πολύ όταν ανακαλύψαμε ότι πρώτα απ' όλα δημιουργούμε ακόμα νευρωνικό σύστημα με νευρώνες και σε μεγάλη ηλικία, λέω τώρα για τους μεγαλύτερους, και επιπλέον μετακινούνται οι νευρώνες.

Ο εγκέφαλός μας είναι φτιαγμένος με διάφορα στάδια. Το πιο χαμηλό επίπεδο είναι το ερπετικό που είναι αυτό που είναι πίσω. Το πίσω είναι αυτό που ασχολείται με αυτά με τα οποία δεν ασχολείστε, αλλά άμα σας τα απαγορεύσουν, ξαφνικά ασχολείστε. Η ανάσα, η αναπνοή... Μόλις την απαγορεύετε, καταλαβαίνετε ότι υπάρχει ένα πρόβλημα, αλλά δεν σκέφτεστε την ώρα που ανασαίνετε. Αυτό το κάνει το ερπετικό. Αυτό θεωρούμε ότι είναι το πιο βαθύ και το πιο χαμηλό επίπεδο.

Για να καταλάβετε τώρα, ανακαλύψαμε ότι μπορούμε να έχουμε νευρώνες που είναι από πίσω και μεταφέρονται σιγά-σιγά στην εξέλιξη της πορείας του εγκεφάλου μας στο cortex, neo-cortex. Είναι το κεφάλι, στον εγκέφαλο είναι η πιο αναπτυγμένη περιοχή, η πιο αφαιρετική. Πώς μπορούμε να πούμε ότι είναι η πιο αφαιρετική, είναι

πολύ απλό. Λέτε σε κάποιον να μην κάνει απολύτως τίποτα. Ούτε να σκεφτεί ότι κάνει κίνηση. Για προσπαθήστε. Θα δείτε ότι είναι πολύ δύσκολο να κάνετε πραγματικά τίποτα. Εδώ βέβαια στην Ελλάδα έχουμε την εντύπωση ότι γίνεται. Δεν λέω να πάρετε και μισθό μαζί. Απλώς να μην κάνετε τίποτα. Λοιπόν, όταν δεν κάνετε απολύτως τίποτα και σας απαγορεύουν ακόμα και να σκεφτείτε την κίνηση και γιατί το κάνουν αυτό; Γιατί όταν σκέφτεστε την κίνηση, ενεργοποιείτε την περιοχή του εγκεφάλου που κάνει την κίνηση. Κι αυτό το ξέρουν οι αθλητές κι οι πρωταθλητές. Δηλαδή κάποιος που κάνει σκι μεγάλης ταχύτητας, super G, όταν του κάνουν προπόνηση, τον βάζουμε να σκεφτεί την διαδρομή και την ώρα που σκέφτεται τη διαδρομή, οι χρόνοι που κάνει, είναι ο χρόνος που θα κάνει στην αληθινή διαδρομή. Μετά προσπαθούμε να μειώσουμε αυτόν τον χρόνο, μέσω του εγκεφάλου, και σιγά-σιγά στην πραγματικότητα, όταν θα είναι πάνω στα σκι, θα κάνει σιγά-σιγά τον χρόνο που θέλουμε. Όταν είναι με αυτοκίνητα, είναι ακόμα χειρότερο γιατί οι ταχύτητες είναι μεγαλύτερες.

Λοιπόν, όταν βάζετε έναν άνθρωπο να μην κάνει απολύτως τίποτα, ξαφνικά ενεργοποιείται μια ζώνη. Είναι η πιο αφαιρετική, εδώ, η μπροστινή κι είναι αυτή που παράγει άγχος. Το απίστευτο είναι ότι όταν δεν κάνουμε απολύτως τίποτα, έχουμε άγχος. Αυτό σημαίνει ότι ο εγκέφαλος είναι φτιαγμένος για να κάνει κάτι. Το βάζουμε τώρα ανάποδα. Είναι μερικοί που πιστεύουν ότι όταν κάνουμε πράγματα, μερικές φορές μας αγχώνουν. Το πιο ωραίο βέβαια είναι ότι όταν θέλουν να χαλαρώσουν, καπνίζουν, το οποίο είναι αγχωτικό. Δηλαδή πρέπει να είσαι εντελώς κόπανος, κόπανος με την έννοια του πιάνου. Ξέρετε στο πιάνο έχουμε κόπανους που χτυπάνε τις χορδές. Μ' αυτήν την έννοια και καμία άλλη. Άρα λες, θα χαλαρώσω. Θα καπνίσω λίγο. Ενώ ξέρουμε ότι επιστημονικά το τσιγάρο ακόμα κι αν έπαιρνες κάποιον χαλαρό, θα τον αγχωνε, που είναι απίστευτο άμα το σκεφτείτε.

Ξαναρχόμαστε λοιπόν στον εγκέφαλο. Ο εγκέφαλος πρέπει να παράγει συνεχώς δράση. Τώρα θα μου πείτε τι σημαίνει αυτή η δράση; Πρώτα απ' όλα μην σκέφτεστε ότι μερικά πράγματα είναι αρνητικά και μερικά πράγματα είναι θετικά. Δίνω ένα παράδειγμα. Ξέρετε όλοι πάνω-κάτω τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, ειδικά για τα μικρά παιδιά. Αυτά τα Game Boy, τις διάφορες κατηγορίες. Μία απ' αυτήν την κατηγορία είναι το Tetris. Το Tetris το έχετε ακούσει; Σας λέει κάτι; Ωραία, τέλεια. Τώρα έχω ξεφύγει απ' τους φίλους, θ' αρχίσω να χτυπάω διάφορους. Άρα υπάρχουν μερικοί που θεωρούν ότι το Tetris είναι πολύ καλό για τη δομή της σκέψης. Άρα κάνουν Tetris και μετά λένε ότι είναι πολύ...

Τι είναι το Tetris; Αυτό είναι; Μοιάζει σαν παζλ. Σας δίνει μερικά κομμάτια, κάνετε κινήσεις από κάτω και μπορείτε να τα περιστρέψετε. Αρκεί να γεμίζετε γραμμές. Άμα γεμίζουν οι γραμμές, πηγαίνεις στην επόμενη. Κάπως έτσι.

Κοινό: Βασικά πρέπει να κατεβαίνουν.

Νίκος Λυγερός: Ναι, πρέπει να κατεβαίνει όταν το πετυχαίνετε.

Άρα σε κάποια φάση έχετε τους παίκτες που αρχίζουν να λένε, εγώ είμαι πολύ δυνατός και τα κατεβάζω και... Λοιπόν, άρα εμείς όπως είμαστε στο χώρο της επιστήμης, δεν πιστεύουμε κανέναν, άρα το μετράμε και βλέπουμε ότι οι καλύτεροι παίκτες στο Tetris είναι αυτοί που σχεδόν δεν λειτουργούν με τον εγκέφαλο. Δηλαδή τι γίνεται; Στην αρχή δυσκολεύει το παιχνίδι, άρα ενεργοποιείται πολύ ο εγκέφαλος. Και μετά γίνεται σχεδόν αντανάκλαστικό.

Αν θέλετε να δείτε το ανάλογο – τώρα θα χτυπήσω τους πιο μεγάλους που νομίζουν ότι κάνουν κάτι το πιο σοβαρό – είναι το Sudoku. Το Sudoku είναι η απόλυτη προσέγγιση της απόλυτης ηλιθιότητας. Δηλαδή, θα το καταλάβετε πολύ απλά. Είναι πολλοί από εσάς που ασχολούνται με το Sudoku, γιατί λένε ότι αυτό ενεργοποιεί το μυαλό. Σας υπενθυμίζω ότι όταν έχουμε προβλήματα με Alzheimer, το Sudoku το αποφεύγουμε. Για να καταλάβετε πόσο ενεργοποιεί. Στην πραγματικότητα οι ίδιοι οι παίκτες απ' το Sudoku ξέρουν ότι αυτό που θα πω τώρα είναι αλήθεια, αλλά κάνουν ό,τι μπορούν για να μην το σκεφτούν. Είναι το εξής, το Sudoku στην αρχή είναι λίγο δύσκολο. Μετά τα καταφέρνετε καλύτερα και περνάτε στο άλλο επίπεδο. Μετά βλέπετε ότι μερικά πράγματα τα κάνετε πολύ πιο γρήγορα, παρόλο που έχετε ανεβεί το επίπεδο, που αυτό είναι ένα παράδοξο. Στην πραγματικότητα, έχετε αρχίσει να λειτουργείτε αλγοριθμικά και έχετε βρει μια τεχνική η οποία εξασφαλίζει την επίλυση μ' έναν τρόπο σχετικά απλό. Και στο τέλος, όταν τα καταφέρνετε πολύ καλά, καταφέρνετε δυσκολίες του Sudoku, που δεν έχουν καμία σχέση με το τι κάνατε πριν, ενώ το κάνετε πιο γρήγορα. Στην πραγματικότητα παπαγαλίζετε ήδη. Ενώ εσείς έχετε την εντύπωση ότι απασχολείτε τον εγκέφαλό σας.

Θα δώσω ένα άλλο παράδειγμα. Για να καταλάβετε, το σταυρόλεξο σας βοηθάει περισσότερο εγκεφαλικά, ειδικά όταν έχουμε παθήσεις. Γιατί; Το σταυρόλεξο χρησιμοποιεί τη γλώσσα, έχει μια δυσκολία ενδογενή κι επιπλέον, ακόμα κι αν έχουμε τακτικές του τύπου συμπληρώνουμε πρώτα, ξέρετε ένας καλός δεν διαβάζει καν τα πρώτα. Ψάχνει αμέσως τις μικρές λέξεις οι οποίες αρχίζουν να γεμίζουν, ξέρει πώς λειτουργεί κι αυτός που το παράγει κι αρχίζει και το φτιάχνει. Άρα η ιδέα αυτό που προτείνουμε συνήθως στους ανθρώπους για να εξελιχθούν είναι να αλλάζουν δημιουργό σταυρόλεξων. Που το έχετε όλοι παρατηρήσει, αυτοί που κάνουν αρκετά σταυρόλεξα, ότι όταν παίρνετε σταυρόλεξα από ίδια κατηγορία, από ίδιο άνθρωπο που τα παράγει, σιγά-σιγά συνηθίζετε. Είναι πολύ λογικό, γιατί δουλεύετε με το λεξιλόγιό του.

Άρα η ιδέα είναι ότι πρέπει να αλλάζουμε. Το ίδιο ισχύει για τα παιδιά. Είναι καλό να ξέρουν πολλά παιχνίδια. Το έλεγα και στο μάθημα. Είμαστε στην Ελλάδα. Ξέρουμε το τάβλι. Έχουμε ένα πρόβλημα με το τάβλι στην Ελλάδα. Είναι ότι είμαστε όλοι παιχταράδες. Κι εφόσον είμαστε όλοι παιχταράδες, όταν χάνουμε, είναι επειδή ο άλλος είναι κωλόφαρδος. Δεν έχετε δει ποτέ κανέναν να σου πει, αυτός είναι πολύ καλός και καλύτερος από μένα. Όχι, λέει, αυτός είναι τυχερός. Άρα έχουμε ένα θέμα. Υπάρχει βέβαια και η τράπουλα. Στην τράπουλα έχουμε την τάση να παίζουμε μερικά πράγματα. Το τάβλι σε υψηλό επίπεδο, όταν μπορούμε να ποντάρουμε, είναι δύσκολο. Σε χαμηλό επίπεδο, όπως παίζεται συνήθως είναι, δεν είναι. Καταλάβατε.

Κι είναι λογικό άμα το σκεφτείτε, γιατί άμα το σκεφτείτε τελικά ποιος παίζει τάβλι ώρες και ώρες την ημέρα; Αυτός που τελικά δεν παράγει πια τίποτα. Είναι κάτι που είναι ελαφρύ για τον εγκέφαλο, διότι βασίζεται πάνω στο ζάρι. Ας πούμε, θα το κάνω πιο απλό για να το κάνετε πιο ωμό. Ας πούμε έχω δύο ζάρια και όλη την ημέρα κάνω αυτό, μετρώ πόσες φορές έχω εξάρες. Ποιος θα συμφωνήσει ότι έχω εγκεφαλική δραστηριότητα; Η μόνη δραστηριότητα που έχω είναι ότι ελέγχω το χέρι μου. Το ξαναμαζεύω και το ξανασέρνω. Τίποτα άλλο. Άμα σκεφτείτε πόσες φορές λέτε στο τάβλι, θέλω εξάρες, θα καταλάβετε με τι σχετίζεται.

Ας αφήσουμε λοιπόν το τάβλι. Ας περάσουμε στην τράπουλα. Στην τράπουλα υπάρχει εμπειρία στην Ελλάδα, ακόμα και στις ελληνικές ταινίες το βλέπετε. Ειδικά για τις κυρίες, κουμ καν... Άρα βέβαια αυτές είναι παλιές εποχές, γιατί τώρα είμαστε σε εποχή μίζερη και δεν έχουμε πια λεφτά για να παίξουμε κουμ καν, εκτός από μερικές, οι οποίες δεν το λένε με τον ίδιο τρόπο. Το ενδιαφέρον στην τράπουλα, θα μου πείτε γιατί σας ενδιαφέρει περισσότερο η τράπουλα σε σχέση με το τάβλι; Είναι πολύ απλό, γιατί στην τράπουλα υπάρχει το μπριτζ. Το μπριτζ είναι ένας τρόπος λίγο παράξενος να χρησιμοποιήσετε την τύχη. Ποια είναι η ιδέα: Παίζετε δύο-δύο, για όσους δεν έχουν παίξει ποτέ, και όταν είσαι σε club στην πραγματικότητα παίζετε την ίδια παρτίδα. Άρα έχετε μια τετράδα που παίζουν δύο-δύο, μετά έχετε μια άλλη τετράδα που θα παίξουν με τα ίδια χαρτιά και συγκρίνουμε τα ίδια χαρτιά πώς παίζουμε. Εδώ ξαναερχόμαστε σε ένα πλαίσιο στρατηγικής. Αυτό είναι λοιπόν καλό.

Οι ντάμες, το σκάκι έχουν στοιχεία στρατηγικής τα οποία τα χρησιμοποιούμε νοητικά. Δεν είναι για να γίνουν τα παιδιά πρωταθλητές ούτε στο σκάκι, ούτε στις ντάμες. Δεν μας ενδιαφέρει. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι η αλλαγή, η προσαρμοστικότητα και η χρήση της πλαστικότητας του εγκεφάλου. Θα δείτε ότι μερικά παιδιά, όταν τους λέτε δυο-τρεις εξηγήσεις, καταλαβαίνουν ένα νέο παιχνίδι. Και μερικά δυσκολεύονται. Έχει ενδιαφέρον όταν βλέπετε ότι αυτά που δυσκολεύονται τελικά μπορούν να γίνουν καλύτεροι παίκτες στον τομέα. Κι είναι μερικά που δεν δυσκολεύονται, αλλά δεν γίνονται ποτέ καλοί, πολύ καλοί παίκτες σε ένα παιχνίδι αλλά σε διάφορα. Τα δεύτερα είναι πιο έξυπνα απ' τα πρώτα που αυτό μας ξαφνιάζει, γιατί κοιτάζουμε πάντοτε την απόδοση. Στην πραγματικότητα είναι αρκετά έξυπνα για να καταλάβουν τους κανόνες και μετά τους κουράζει το παιχνίδι σε επαγγελματικό επίπεδο. Οι άλλοι είναι αρκετά μη-έξυπνοι για να μην τους κουράζει και να ξαναπαίζουν τα ίδια. Άρα αυτό που έχει σημασία είναι η αλλαγή, η αλλαγή συνεχώς, η αλλαγή.

Δίνω ένα παράδειγμα αλλαγής: Κοιτάξτε πώς καθίσατε. Είστε πεπεισμένοι ότι καθίσατε με ελεύθερη βούληση εκεί που καθίσατε, έτσι δεν είναι; Οι ψηφοφόροι. Οι καλύτεροι ψηφοφόροι είναι αυτοί που θεωρούν ότι τα έκαναν όλα αυτά ελεύθερα. Πρώτα απ' όλα θα δείτε ότι η πόρτα είναι αριστερά. Κι εκεί πέρα, η πόρτα που είναι δεξιά είναι κλειστή. Κατά συνέπεια αν μπω στη μέση, οι περισσότεροι είναι από εδώ κι όχι από εδώ. Τυχαίο βέβαια, έτσι δεν είναι; Στην πραγματικότητα, χρησιμοποιήσατε ελαχιστοποίηση κόστους. Μπαίνετε μέσα και βλέπετε πώς μπορείτε να προχωρήσετε στην αίθουσα. Το πιο συμβατικό είναι εφόσον είσατε στην

αίθουσα, να προχωρήσετε αριστερά και να αρχίσετε το γέμισμα. Κοιτάζτε ας πούμε πόσα καθίσματα είναι γεμάτα στις άκρες απ' αυτήν την πλευρά και στις άκρες απ' αυτήν την πλευρά. Τώρα θα μου πείτε ότι δεν ήρθατε για θέαμα άρα δεν σκέφτεστε τι θα δείτε. Αν είχατε εδώ κινηματογράφο, εφόσον είναι κινηματογράφος, για να το χαρεί κι ο φίλος μου εκεί πάνω, αυτοί που είναι καλοί είναι σ' αυτή τη ζώνη. Όλοι οι άλλοι είναι άσχετοι με κινηματογράφο. Δηλαδή πάνω κάτω τι γίνεται; Ο κινηματογράφος είναι βασισμένος για να κάνει κάτι σε σχέση με τη γωνία. Οι περισσότεροι από εσάς είναι πολύ γωνία, άρα δεν θα έβλεπαν καλά. Αν ήσασταν στην όπερα, θα ήταν ακόμα χειρότερο. Δεν λέω για τους πάνω, που θα έβλεπαν τα μισά έτσι. Γιατί όταν έχουμε μεγάλα σκηνικά... Μετά κοιτάζουμε τις σειρές. Είναι πολύ απλό. Κοιτάζτε πόσες φορές είσαστε δίπλα από έναν άγνωστο. Και θα δείτε ότι είναι εξωφρενικά μικρός ο αριθμός. Άρα αντιπαθείτε τον άγνωστο. Μην το παίρνετε στραβά. Το κάνουμε όλοι. Βέβαια το κάνουμε για λόγους ευγένειας. Για να μην ενοχλήσουμε τον άλλον και ξεχνάμε να πούμε ότι θα μας ενοχλούσε εμάς αν μας το έκανε. Άρα πάνω κάτω κάνουμε όπως τα αυτοκίνητα, όπως θα έλεγε ο Θανάσης. Όταν πάμε να τα χτυπήσουμε, θεωρούμε ότι υπάρχει μια ζώνη ασφάλειας γύρω μας. Αυτοί που έχουν δικαίωμα να μπουν στη ζώνη ασφάλειας είναι οι φίλοι μας. Άρα οι φίλοι μας, οι γυναίκες μας, οι άντρες μας, αυτοί, το οικογενειακό. Ας πούμε, άμα αρχίσω να σας παίρνω ανά σειρά, θα καταλάβετε ένα άλλο που είναι ακόμα πιο εκνευριστικό – προς το παρόν δεν σας έχω εκνευρίσει ακόμα – είναι ότι επιπλέον έχετε μία φιλικότητα, η οποία είναι οριζόντια. Που είναι η μεγάλη ασχετοσύνη των ανθρώπων, εφόσον δεν καταλαβαίνουν ότι όταν είσαι σε καθίσματα τα οποία είναι στερεά, το πιο φιλικό πλαίσιο δεν είναι το οριζόντιο. Γιατί, ας πούμε, αν πάρουμε αυτήν εδώ την πεντάδα. Μην το παίρνετε, όποιοι και να ήσασταν αν θα ήσασταν εκεί. Καταλαβαίνετε ότι η κοπέλα που είναι σ' αυτήν την πεντάδα εδώ δεν έχει σχεδόν καμία επαφή με τον κύριο που είναι εκεί πέρα. Μπορεί να είναι κι η ευχαρίστησή τους. Αυτό δεν μας απασχολεί. Αλλά ποια είναι η ιδέα; Ας πούμε πως αυτή η πεντάδα είναι φίλοι. Και τώρα σας βάζω, το λέω και για τα μικρά παιδιά που νομίζουν ότι είναι πιο έξυπνα, αλλά έκαναν την ίδια βλακεία με τους μεγάλους, τώρα σας βάζω ένα πρόβλημα: είσαστε πέντε φίλοι και θέλω να καθίσετε σε καθίσματα έτσι ώστε να είσατε όσο πιο κοντά γίνεται μεταξύ σας. Δεν θα καθίσετε, τι; Θέλουν να απαντήσουν;

Κοινό: Πώς θα κάτσουν;

Νίκος Λυγερός : Πώς θα κάτσετε; Να απαντήσετε.

Κοινό: Θα κάτσουν 3 εδώ και θα κάτσουν και 2 μπροστά.

Νίκος Λυγερός: Όχι, όχι, το 3-2 μ' αρέσει. Θα σας κάνω λίγο πιο δύσκολο. Προτιμάτε το 3-2 ή το 2-3; Έχεις δικαίωμα να σκεφτείς.

Κοινό: Το 3-2. Τρία πίσω, δύο μπροστά.

Νίκος Λυγερός: Είδες όμως δεν σκέφτηκες, έτσι δεν είναι; Απάντησες αμέσως.

Κοινό: Το ίδιο δεν είναι;

Νίκος Λυγερός: Δεν είναι το ίδιο. Δεν είναι το ίδιο. Έχει μεγάλη σημασία αν βλέπεις το πίσω μέρος ή το μπροστινό. Άρα σε ενδιαφέρει να ελαχιστοποιήσεις το ποιος δεν βλέπει ποιον. Άρα το 3-2 σε σχέση με το 2-3 δεν είναι το ίδιο. Άρα στην πραγματικότητα δεν είσαστε πραγματικοί φίλοι. Έχετε επηρεαστεί από την αίθουσα. Κι όπως συνήθως μπαίνετε στην ουρά, σκεφτόσαστε γραμμικά. Εφόσον σκεφτόσαστε γραμμικά, δεν είσαστε πια ομάδα. Έχετε δει ας πούμε ποτέ ομάδα με 11 τερματοφύλακες; Θα πείτε, μάλλον θα έχουν κάποιο πρόβλημα οι άνθρωποι, δεν έχουν ανακαλύψει ακόμα τον Rehnhagel. Λοιπόν, ποια είναι η ιδέα; Η ιδέα είναι ότι στην πραγματικότητα, άμα κοιτάξουμε την δομή της αίθουσας, σας έχει επηρεάσει τόσο πολύ που δεν το ξέρετε πια καν. Δηλαδή ας πούμε, εδώ για τους φίλους μου που ήταν λίγο πιο δυναμικοί – ωραίοι είναι – ελπίζω την επόμενη φορά να κάνετε ένα 3-2, συνειδητοποιημένα όμως. Κι άμα έχετε μια παρέα από φίλους να τους πείτε, εσείς δεν είστε φίλοι. Θέλω να δω την αντίδραση. Η ιδέα είναι ότι εσείς τώρα έχετε αποκτήσει μια γνώση. Αυτή η γνώση είναι πραγματικά και νοητική και ανθρώπινη. Βασίζεται στα μαθηματικά και στη νοημοσύνη. Όλα τα άλλα ήταν μόνο στα καθίσματα.

Αλλάζουν τα καθίσματα τώρα. Λέω ότι δεν έχετε δικαίωμα να καθίστε ο ένας δίπλα απ' τον άλλο, αλλά είσαστε μια πεντάδα. Πώς θα καθίσετε; Μην σηκώνετε γρήγορα το χέρι. Έχετε δικαίωμα να σκεφτείτε πρώτα και μετά απαντάτε. Δεν το κατεβάσατε. Είσαστε και δογματικοί. Θα το κάνουμε αλλιώς τώρα. Ας πούμε ότι δεν απαντάμε. Ας πούμε τώρα ότι δεν έχουμε καθίσματα. Όταν θέλετε να είσαστε πάνω από μια δεκαριά φίλους κι είσαστε όρθιοι, πώς θα σταθείτε για να είστε όσο πιο κοντά γίνεται ο ένας με τον άλλον; Ναι;

Κοινό: Αυτό που λέμε «πηγαδάκι», σ' έναν κύκλο.

Νίκος Λυγερός: Πηγαδάκι. Ξαφνικά ανακαλύπτετε ότι το πηγαδάκι έχει μια ιδιότητα η οποία είναι ελαχιστοποίηση του χώρου σε σχέση με την περίμετρο. Αλλά προσέξτε, είναι ανάποδο. Δηλαδή, ο κύκλος είναι ο χώρος που έχει το μεγαλύτερο εμβαδόν σε σχέση με την περίμετρο. Δηλαδή δίνεται μια περίμετρος και λέτε δεν θα έχετε δικαίωμα να κάνετε περισσότερο. Ποιο είναι το μεγαλύτερο εμβαδόν που μπορείτε να χρησιμοποιήσετε; Τώρα σας εξήγησα διπλωματικά γιατί στην αρχή το χαρήκατε, τώρα δεν θα το χαρείτε. Σας εξήγησα ότι το πηγαδάκι είναι λάθος. Γιατί το πηγαδάκι είναι αυτό που θα πιάσει μόνο τον κύκλο, ενώ η απάντηση είναι ο δίσκος. Ποιος το ξέρει αυτό; Το ξέρουν, ξέρετε ποιοι; Οι Ειδικές Δυνάμεις. Οι Ειδικές Δυνάμεις, όταν τους κάνουμε διάφορα τεστ που πρέπει να αντέξουν το κρύο και δεν έχουν τον ρουχισμό που πρέπει και τους λέμε έχετε 5 λεπτά να ζεσταθείτε, το πρώτο πράγμα που κάνουν είναι παίρνουν τους πιο κρύους, τους βάζουν στο κέντρο, μετά παίρνουν τους άλλους, κάνουν έναν δεύτερο κύκλο και κάνουν δίσκο. Και κρατιούνται έτσι. Αυτό είναι ένα πράγμα που τους διδάσκεται. Δεν το κάνουν αυτόματα. Και όντως είναι ο τρόπος ο οποίος είναι σημαντικός για να καταλάβουμε πώς λειτουργεί το ανθρώπινο είδος πάνω στη νοημοσύνη. Το κάνουμε ανάποδα τώρα, τους βάζετε ανάποδα. Είναι αυτό που κάνουν τα bison, όταν δέχονται επίθεση. Στέκονται όλα

πάνω σε έναν κύκλο γύρω-γύρω, φάτσα μπροστά κι όλοι οι αδύναμοι είναι πίσω, μέσα στον κύκλο. Ποιος να επιτεθεί. Τα έχετε δει; Έχουν ένα κεφάλι έτσι, με κάτι κέρατα. Και βλέπετε μόνο αυτό. Καλά, κέρατα μπορεί να έχετε δει αλλά τέλος πάντων, για άλλο λόγο.

Λοιπόν, η ιδέα είναι ποια; Η ιδέα είναι ότι χρησιμοποιούμε δομές τις οποίες πολλές φορές τις αποκαλύπτουμε. Δεν τις αντιλαμβανόμαστε και δυστυχώς δεν τις ενεργοποιούμε. Γι' αυτό υπάρχει και το θέμα της μεθοδολογίας. Άρα ξαναέρχομαι στον πυρήνα. Ο πυρήνας, ο οποίος είναι η νοημοσύνη, παράγει, αν θέλετε, ένα κύτταρο το οποίο είναι η σκέψη. Η σκέψη πάνω στη σκέψη παράγει τη συνείδηση. Πολύ συχνά ακούτε ότι οι υπολογιστές δεν σκέφτονται, έτσι δεν είναι; Αλλά είναι ψέμα. Και βέβαια σκέφτονται οι υπολογιστές. Μόνο που δεν το ξέρουν. Εδώ είναι η μεγάλη διαφορά. Δηλαδή, δεν έχουν τη συνείδηση να σκέφτονται ότι σκέφτονται. Θα κάνουμε ένα τεστ. Θες να κάνεις μια ερώτηση, ναι.

Κοινό: Μου έχουν πει ότι οι υπολογιστές ανάβουν κι έχουν 1 και 0. Μπορούμε να τους ανάβουμε ή να μην τους ανάβουμε.

Νίκος Λυγερός: Είναι ακριβώς το ίδιο με τον εγκέφαλό σου, αγάπη μου. Άρα, έχεις δύο περιπτώσεις. Ή αυτός που σου το είπε είναι στην κατηγορία πιάνο, το κομμάτι το 1 στα 88 και δεν έχει αντιληφθεί ότι κάνει ακριβώς το ίδιο, γιατί ξέρεις, ο εγκέφαλός σου σαν νευρωνικό σύστημα λειτουργεί με ρεύμα. Το ρεύμα είναι πολύ απλό, ή περνάει ή δεν περνάει. Κι αυτό λέγεται «0, 1». Βλέπεις; Κάτι σου θυμίζει; Την ώρα που σου το λέω τώρα, έχεις ενεργοποιήσει αρκετά 1 κι έχεις μηδενίσει και μια ζώνη, είναι αυτή που πίστευε στον άλλο.

Οι υπολογιστές σκέφτονται, γιατί παράγουν μία σκέψη. Το θέμα είναι ότι δεν ξέρουν ότι σκέφτονται ότι σκέφτονται. Εσείς τώρα πάνω-κάτω σκέφτεστε. Άμα σας βάλω σαν άσκηση να σκεφτείτε ότι σκέφτεστε τώρα. Μπορείτε να το κάνετε. Αυτό είναι μια συνειδητοποίηση της σκέψης. Άμα ανεβάσω τον πήχη και τώρα σας πω να σκεφτείτε ότι σκέφτεστε ότι σκέφτεστε. Θα δείτε ότι άμα ανεβάσουμε λίγο τον πήχη, μετά από λίγο μερικοί από εσάς θα πουν «Εντάξει, φτάνει. Αρκετά σκέφτηκα.» Άρα θέλει να πει ότι στην πραγματικότητα δεν κάνετε το ανάλογο με τη συνείδηση. Δηλαδή η σκέψη πάνω στη σκέψη είναι η συνείδηση. Η συνείδηση πάνω στη συνείδηση δεν πάει σε υπερ-συνείδηση. Είναι πάλι συνείδηση. Είναι αυτό που ονομάζουμε εμείς προβολικό σύστημα.

Άρα η ιδέα ποια είναι; Η ιδέα είναι πώς μπορούμε να εξελιχτούμε; Βασικά έχουμε τον εγκέφαλο ο οποίος εξελίσσεται μέχρι τα 20, πράγμα το οποίο δεν το είχαμε συνειδητοποιήσει. Τώρα εφόσον το ξέρετε, θα προσέχετε λίγο περισσότερο μερικά πράγματα που λέτε. Δηλαδή πάνω-κάτω, για να είμαστε σοβαροί θεωρούμε ότι μετά τα 15 έχουμε μια σταθεροποίηση. Είναι λάθος. Το βλέπουμε και με τον δείκτη νοημοσύνης και το βλέπουμε και με το scanner στον εγκέφαλο. Τα παιδιά, έχουμε μια τάση ειδικά στην Ελλάδα, ειδικά οι μαμάδες, με αγάπη πάντα. Τα παιδιά κουράζονται. Τα παιδιά στην Ελλάδα γεννήθηκαν κουρασμένα. Κουράζονται.

Δηλαδή, γεννιέσαι και λες, σε ποια χώρα είμαι; Και σου λένε, στην Ελλάδα. Κουράστηκα. Θα είναι ο ήλιος, κάτι θα χτυπάει. Δηλαδή, άμα ακούτε τις μαμάδες, εννοώ πριν τις πίττες. Γιατί μετά στέλνουν τις πίττες για να μην κουράζονται τόσο πολύ. Και τα παιδιά μας βέβαια, φαντάζομαι και τα παιδιά σας εδώ, όταν θα φύγουν απ' τη Λέρο, πηγαίνουν στο εξωτερικό. Δηλαδή Ρόδο. Μετά κάνουν μια υπέρβαση και μπορεί να φτάσουν και μέχρι Αθήνα. Δηλαδή μιλάμε για το πολύ εξωτερικό. Εδώ μεγαλώνει η διαρροή πίττας. Είναι αυτοί που τρώνε μαζί την πίττα, θυμάσαι...

Λοιπόν, ποια είναι η ιδέα; Η ιδέα είναι ότι έχουμε την εντύπωση ότι δεν πρέπει να βάζουμε πολύ ύλη, δεν πρέπει να κουράζουμε τα παιδιά. Δεν πρέπει να τα πιέζουμε. Όταν τα πιέζουμε, τα καταπιέζουμε. Κι αν ξέρατε πόσο βαριούνται τα παιδιά όταν είναι ξεκούραστα! Λοιπόν, ποια είναι η ιδέα; Η ιδέα στην πραγματικότητα είναι ότι το παιδί είναι ένα τεράστιο σφουγγάρι το οποίο το έχουμε ξεχάσει εμείς. Αν σκεφτείτε τι κάνει ένα παιδί από την ώρα που ξυπνάει μέχρι την ώρα που κοιμάται, επιτέλους γιατί κουράζονται και οι γονείς, είναι αφάνταστο το πόσο σπαταλάει ενέργεια. Και δεν σπαταλάει μόνο φυσική ενέργεια, σπαταλάει και εγκεφαλική ενέργεια. Γιατί; Γιατί ο εγκέφαλός του, επειδή δεν ξέρει, πρέπει να μαθαίνει συνεχώς. Εμείς έχουμε σταθεροποιηθεί. Πάνω-κάτω τι κάνει ο ενήλικας; Έχει βρει μια δουλειά, πηγαίνει στην ίδια δουλειά για αρκετά χρόνια, πάνω κάτω ξέρει ακόμα και το γραφείο του απ' έξω, δηλαδή ενεργοποίηση εγκεφάλου μηδέν. Δεν μιλάω για τα τηλέφωνα σας, γιατί δεν τα ξέρετε πια καν, γιατί όπως έχετε κινητά τώρα κάνετε και τέτοια. Άρα είναι καλό, γιατί μας έχει υπενθυμίσει το αλφάβητο το ελληνικό, όταν έχουμε ελληνικό, γιατί έχουμε και το λατινικό. Αλλά τώρα άμα σας ρωτήσω στον καθένα πόσα τηλέφωνα γνωρίζει χωρίς να κοιτάξει το κινητό του, ο αριθμός είναι θεαματικά δραματικός. Μερικές φορές δεν θυμούνται και το δικό τους. Αυτό το είχαμε και παλιά, αλλά τέλος πάντων.

Άρα ποια είναι η ιδέα; Η ιδέα είναι ότι σταθεροποιείται ο ενήλικας σε μια εργασία. Αν τα βγάζει καλά, τα λεφτά κι όχι την ώρα, είναι χαρούμενος. Εφόσον είναι χαρούμενος, πρέπει να είναι ευτυχισμένο το παιδί. Η δουλειά του μπορεί να είναι τίποτα. Πραγματικά τίποτα. Άρα ποια είναι η δυσκολία; Μετά πρέπει να πείσει το παιδί, θέλει να κάνει τα πάντα, να κάνει σαν αυτόν, τίποτα, για να είναι ευτυχισμένο. Είναι δηλαδή φανταστικό. Και άμα θέλετε να το καταλάβετε λίγο πιο ωμά. Επειδή έχω και τον Χρήστο που έχει πολύ μικρή κόρη σε τάξη μεγέθους, αν σκεφτείτε η Αθηνά με το τι μπορεί να ασχοληθεί για πόση ώρα, εσείς θα τα έχετε φτύσει, βέβαια. Δηλαδή, παίρνεις ένα παιδάκι πολύ μικρό, μερικούς μήνες, και του δίνεις ένα χαρτί. Ένα χαρτί, δηλαδή λες τι μπορεί να κάνει μ' ένα χαρτί; Μετά στο τέλος λες μα τι δεν μπορεί να κάνει με ένα χαρτί. Δηλαδή μπορεί να καθίσει μία ώρα και να κάνει με το χαρτί. Να το διπλώνει, να το τσαλακώνει, να το ξανακάνει. Και λες τι κάνει ακριβώς; Έτσι δεν είναι; Πολύ συχνά. Δίνω το άλλο παράδειγμα πάλι με το θέμα του Χρήστου. Ο κανονικός πατέρας, όχι ο Έλληνας, ο κανονικός, μην ανησυχείτε για τους Έλληνες. Όταν είναι πολύ μικρό το παιδί, δεν ξέρει τι να του πει. Άρα το κοιτάει, το προσέχει, του λέει διάφορα, γιατί έχει ακούσει ότι είναι και κανονικός πατέρας με γνώση.

Δηλαδή του έχουν πει ότι είναι καλό να μιλάει στο παιδί άρα το θέμα είναι ότι κάνει ένα στρατηγικό λάθος, νομίζει ότι πρέπει να του μιλάει για να πει κάτι.

Η μαμά ξέρει ότι δεν έχει να του πει τίποτα. Και τι κάνει η μαμά; Περιγράφει αυτό που κάνει. Άρα η μαμά είναι ικανή να μιλάει για ώρες. Ο πατέρας μετά από 20 λεπτά τα έχει πει όλα. Στη δουλειά δεν έχει τίποτα άλλο. Δεν υπάρχει καμία ανταπόκριση, βλέπει το παιδί να κάνει [γκριμάτσα]. Κάπου-κάπου κάνει κι από εκεί. Μετά αρχίζει λίγο τις γκριμάτσες, αλλά βαριέται ο ίδιος γιατί πόσες να κάνει; Γιατί όταν κάνετε γκριμάτσες κι έχετε κοινό, είναι εντάξει αλλά όταν το κοινό είναι τελείως απαθές. Και στην πραγματικότητα, άμα το σκεφτείτε πιο νοητικά – προσέξτε αυτό μπορεί να σας πληγώσει λίγο – στην πραγματικότητα όταν έχουμε έναν απ' την οικογένειά μας σε κώμα, αυτό που μας ζητάει ο γιατρός, τώρα το ξέρουμε, είναι να του μιλάμε αλλά όχι να περιμένουμε απάντηση. Είναι απλώς να ακούει. Το ξέρουμε ότι είναι πολύ σημαντικό για τον εγκέφαλο να ακούει, γιατί ενεργοποιεί ζώνες του εγκεφάλου ενώ παλιότερα θεωρούσαμε ότι κάποιος που βρίσκεται σε κώμα δεν κάνει τίποτα. Στην πραγματικότητα, η δυσκολία που έχει ο πατέρας ο κλασικός είναι ότι μιλάει με συγγενή ο οποίος είναι σε κώμα. Απλώς είναι το μικρό παιδάκι. Κι είναι φυσιολογικό. Η μάνα το κάνει πιο λειτουργικά. Γιατί; Γιατί έχει μια επαφή πιο άμεση λόγω εγκυμοσύνης και ξέρει ότι δεν μπορεί να πει τίποτα. Άρα δεν περιμένει τίποτα κι όπως δεν περιμένει τίποτα, τελικά έχει καλύτερη συμπεριφορά. Άρα βλέπετε ότι η ιδέα δεν είναι ένας διάλογος. Είναι ένας μονόλογος ο οποίος εφοδιάζει.

Ένα άλλο πράγμα που κάνουμε σαν λάθος πολύ συχνά είναι ότι όταν μιλάμε στα παιδιά, τους μιλάμε με ένα χαμηλότερο λεξιλόγιο. Να μη λέμε δύσκολες λέξεις, να λέμε πιο χαμηλές. Δεν λέω για τις βρισιές. Αυτές είναι εύκολες. Προσπαθούμε δηλαδή να τις αποφύγουμε, αλλά τελικά τις μαθαίνουν απ' τις πρώτες. Δίνω ένα παράδειγμα που μ' αρέσει πάντοτε αυτό για τις βρισιές. Οι γονείς θεωρούν ότι δεν πρέπει να λένε τις βρισιές στα παιδιά γιατί είναι κακό. Έρχεται λοιπόν το παιδί πέντε χρονών, λέει στη μαμά του «Μαμά, τι είναι πουτάνα;» Μπορείτε να φανταστείτε τη μαμά. Και τώρα σκέφτεται γρήγορα τι μπορεί να πει και λέει την φράση «Είναι κακιά γυναίκα». Και λέει «τώρα σώθηκα». Άρα φεύγει γρήγορα, να μην έχει άλλη ερώτηση, γιατί μπορεί να έχει κι άλλο λεξιλόγιο και σε κάποια φάση – αυτό είναι βιωματικό σας το λέω – σε κάποια φάση το παιδί κοιτάζει τηλεόραση. Στην τηλεόραση δεν λένε τη λέξη, αλλά λένε «Αυτή η γυναίκα είναι κακιά.» Πετάγεται το μικρό «Α, η πουτάνα.» Τώρα το φαντάζεστε, να είναι ο πατέρας δίπλα και φαντάζεστε και την εικόνα της μάνας που λέει «Τώρα την κάτσαμε, γιατί άντε να του εξηγήσω ότι εγώ είχα πει το άλλο». Κι άμα το σκεφτείτε, είναι απόλυτα λογικό. Δηλαδή, το παιδί κάνει μια μεταφορά δομής. Παίρνει μια λέξη, ρωτάει τι είναι, εσείς απαντάτε. Άμα απαντήσετε με ηλίθιο τρόπο, τον ηλίθιο τρόπο θα τον έχετε και στην επιστροφή. Γιατί σου λέει είναι ίσον. Εφόσον κολοκύθι = 2, όταν ακούω 2, είναι κολοκύθι. Αυτό πρέπει να το αποφεύγουμε. Το παιδί τον αγγίζει πάρα πολύ το λεξιλόγιο, διότι είναι κάτι που πραγματικά χαρακτηρίζει το ανθρώπινο είδος. Άρα είναι πολύ σημαντικό και τώρα το βλέπουμε και το έχουν δείξει και μελέτες. Είναι πολύ σημαντικό να μιλάμε στα παιδιά και σε μεγαλύτερη ηλικία με το λεξιλόγιο που κατέχουμε. Μπορεί

να φαίνεται δύσκολο, μπορεί να μην πίνουν όλες τις λέξεις, αλλά γίνεται και μια άλλη άσκηση. Δηλαδή ακούει, το παιδί στην αρχή ακούει «μμμμ» μία λέξη, δεν καταλαβαίνει. Μετά αρχίζει να ακούει μία λέξη «μμ», μια άλλη λέξη. Μετά αρχίζει να ακούει πολλές λέξεις κι ένα «μ». Τι κάνει ο εγκέφαλος; Σιγά-σιγά προσπαθεί να καταλάβει τι είναι το «μ» που δεν καταλαβαίνει. Και φτιάχνει ερμηνείες. Δημιουργεί ένα στοχαστικό πλαίσιο. Δηλαδή από τις διάφορες λέξεις που είναι δίπλα τις πλαισιώνει κι όπως πλαισιώνει, καταφέρνει και καταλαβαίνει τη λέξη που δεν ξέρει. Κι έτσι μαθαίνει. Αν εσείς κάθε φορά του κατεβάζετε το λεξιλόγιο, έχετε ένα μεγάλο πρόβλημα. Ποιο είναι; Αν έχετε προσέξει, τα λεξικά για τα παιδιά που είναι καλά στην αρχή... Θέλετε να κάνετε ένα λεξικό για παιδιά. Τι κάνετε; Παίρνετε τον Μπαμπινιώτη και βγάξετε τις λέξεις που είναι δύσκολες. Αυτό είναι απλό, αυτό που νομίζει ότι πρέπει να κάνει ο γονιός. Ξεχνάει ένα πράγμα. Είναι ότι για τις λέξεις που είναι εύκολες, οι εξηγήσεις μπορεί να έχουν λέξεις που είναι δύσκολες. Άρα πρέπει να βγάλουν και όλες τις λέξεις που έχουν λήμματα που περιέχουν τις δύσκολες λέξεις που έχουν βγάλει κι αυτό δεν το σκέφτονται. Άρα τι γίνεται; Όταν το παιδί αρχίζει να ρωτάει παράξενες λέξεις, που είναι πιο αφαιρετικές, δεν έχετε λεξιλόγιο. Δηλαδή λέτε στο παιδί, σας λέει «Τι είναι αφαίρεση;». (φασαρία από τα παιδιά του κοινού).

Μην σας ενοχλούν, έχετε αντοχές. Μιλάνε κι αυτά, καλά κάνουν. Απλώς εντάξει, δεν ξέρουν ότι τους ακούμε. Άρα δεν είναι ενοχλητικό. Το ενοχλητικό σε ένα κοινό είναι να μην ξέρει τι λέει και να μην ξέρει τι ακούει. Αυτά έχουν αποφασίσει ότι δεν ακούν και μιλάνε για άλλα θέματα. Αλλά δεν πρέπει να σας ενοχλεί αυτό. Σε μία κοινωνία δεν είμαστε; Άρα στο κάτω-κάτω της γραφής να ξέρετε ότι τα παιδιά αυτά που μιλάνε τώρα έχουν ακριβώς ίδια εντύπωση για μένα. «Τόση ώρα μιλάει, του έχουν βάλει και μικρόφωνο, είμαστε χωρίς μικρόφωνο και συνεχίζει.» Άρα η ιδέα είναι ότι είναι ανταπόδοση. Εφόσον μου επιτρέπουν να μιλάω, τους επιτρέπω να μιλάνε. Και βλέπετε ότι μπορούμε να το ενσωματώσουμε. Η αντιμετώπιση των γονιών είναι σ' αυτήν την περίπτωση [...] Έχει ενδιαφέρον αυτή η κίνηση, γιατί ο γονιός συνήθως, όταν είναι σε κοντινή απόσταση και κάνει μια απότομη κίνηση, λέει «Θα καταλάβει». Αν είναι σε απόσταση πιο κοντινή απ' τη σφαλιέρα, θα καταλάβει πολύ πιο γρήγορα. Κι αν είναι μια ανάποδη, καταλαβαίνει αμέσως. Το θέμα είναι όταν κάνει ακριβώς την ίδια κίνηση, ενώ το παιδί βρίσκεται στα 20 μέτρα. Να καταλάβει τι; Λοιπόν, ας πούμε ότι κάνω εγώ τώρα το γονιό. Τώρα κοιτάζω... επίμονα το φως. Αμέσως νιώθετε ότι είμαστε σε θέατρο και λέτε «Αυτό είναι σκηνοθετημένο. Κάτι πρέπει να κάνει εκεί πέρα, δεν γίνεται.» Τώρα ξαφνικά άμα αρχίσω να μιλάω με το φως, θα ξαφνιαστείτε, έτσι δεν είναι; Στην πραγματικότητα είναι αυτό που κάνει ο γονιός την ώρα που θα κοιτάξει με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά που μιλάνε, ενώ δεν θα τους μιλήσει. Είναι ένας σιωπηρός διάλογος ο οποίος είναι μια επινόηση χωρίς κατανόηση.

Αυτό που μας ενδιαφέρει λοιπόν είναι η ανταλλαγή. Η ανταλλαγή ποια είναι; Είναι ότι μπορούμε να είμαστε άνθρωποι χωρίς να υπάρχουν συνάνθρωποι; Αυτό είναι ένα μεγάλο πρόβλημα. Τώρα να στεναχωρήσουμε τις παρέες, δεν το είχαμε κάνει ακόμα. Όταν έχετε παιδιά, ή είσαστε γονείς- είναι χειρότερο να μην το πούμε για τους γονείς γιατί θα το ακούσουν τα παιδιά και μετά θα ξέρουν. Θα ασχοληθούμε μόνο με τα

παιδιά. Ο κανονικός γονιός, για να ξέρει αν το παιδί του πάει καλά – δεν μιλάω για τις μάνες που έχουν ειδικότητα στην κατασκοπία, λέω τον κανονικό γονιό- κοιτάζει πάνω-κάτω ποια είναι η παρέα του παιδιού. Έτσι... χαλαρά. Αλλά αρκετά συγκεκριμένα όταν είναι η μαμά. Ειδικά όταν υπάρχουν γενέθλια και τέτοια, όταν μετακινούνται σε ένα σπίτι, σε ένα άλλο, σε ποιο σπίτι πάνε, τι μέγεθος έχει το σπίτι, τα δωμάτια είναι μεγάλα, αν τα κρεβάτια είναι πολύ μεγάλα και τέτοια διάφορα. Και ξαφνικά νομίζουν ότι κατέχουν το παιδί. Υπάρχει μια βάση, μια δόση αλήθειας. Ποια είναι; Το παιδί στην παρέα -το ίδιο είναι για τους μεγάλους- ψάχνει τον εαυτό του. Ψάχνει να μιλάει με ανθρώπους που του μοιάζουν -κι εδώ είναι η κακία για την παρέα- για να μην κάνει τίποτα. Ναι, δεν το έχετε σκεφτεί ποτέ έτσι;

Θα το κάνουμε αλλιώς. Φανταστείτε ότι σας λέω ξαφνικά ότι έχετε έναν στόχο. Πρέπει να τον κάνετε αυτόν. Κι έχετε δικαίωμα να πάρετε όποιον θέλετε... για να εκτελέσετε αυτόν τον στόχο και να τον πετύχετε. Το πρώτο πράγμα που κάνετε, είναι ότι παίρνετε ανθρώπους εκτός παρέας. Κι αυτή είναι η διαφορά μεταξύ ομάδας και παρέας. Στην ομάδα ψάχνουμε το συμπληρωματικό. Δηλαδή ψάχνουμε αυτό που δεν κατέχουμε έτσι ώστε να μπορεί συμπληρωματικά να αποτελέσει μια δομή η οποία είναι πιο ισχυρή. Στην παρέα ψάχνουμε το ταυτόσημο. Και ψάχνουμε το ταυτόσημο επειδή στην ουσία δεν θέλουμε να κάνουμε τίποτα. Ο στόχος της ομάδας είναι η παραγωγή έργου, δηλαδή μια αλλαγή φάσης. Υπάρχει πριν και μετά. Ο στόχος της παρέας είναι η συνέχεια του τίποτα. Γι' αυτό λέω τώρα για τους γονείς όταν λέτε εφόσον τα παιδιά σας είναι σε παρέα και τους λέτε συνεχώς – αυτό πολύ μ' αρέσει – «Τι κάνατε;» Είναι εντελώς ηλίθιο, διότι εσείς ξέρετε ότι όταν είσαστε με την παρέα σας, δεν κάνατε τίποτα. Δηλαδή όταν το λέτε στον άντρα σας - για τις γυναίκες τώρα, κατασκοπία- «Τι κάνατε; Πήγατε να πιείτε μπύρες και τι κάνατε;» και προσπαθεί να πει κάτι. Και τελικά βλέπετε ότι δεν έχει κάνει τίποτα. Και λέτε «Καλά, αυτός έκανε τίποτα και δεν ήταν με μένα;» Που είναι φανταστικό, γιατί όταν κάνει κάτι, λέτε τουλάχιστον έχει μια δικαιολογία. Να μην κάνει τίποτα, κιάλας; Στην πραγματικότητα, θα θέλατε να κάνει και τίποτα μαζί σας... ακόμα και τίποτα. Το βλέπω μερικές χαμογελάνε, να προσέχετε αυτές που είναι δίπλα τους.

Είναι σωστό, διότι πρέπει να μοιραζόμαστε ακόμα και το τίποτα. Το θέμα είναι να το ξέρουμε. Δηλαδή μην περιμένετε από μία παρέα να παράγει έργο. Κι αυτό είναι σημαντικό, το λέω και για τη Λέρο. Νομίζω ότι – ο φίλος μου ο Χρήστος μπορεί να καταλάβει τι λέω τώρα σε διπλό επίπεδο – ότι όταν θέλετε να κάνετε πράγματα τα οποία είναι πραγματικά ριζοσπαστικά, καινοτόμα και αλλάζουν, το πρώτο πράγμα που πρέπει να κάνετε δεν είναι να βγείτε με την παρέα σας για να σκεφτείτε «τι θα κάνουμε παιδιά;» γιατί αυτό θα το είχατε κάνει εδώ και χρόνια. Οι πρώτοι που θα είναι οι πιο άσχετοι για να σας βοηθήσουν, γι' αυτό θα είναι η παρέα. Και στην πραγματικότητα, ακόμα και την παρέα θα πρέπει να τους πείσετε ότι θέλετε να κάνετε κάτι.

Αυτό είναι μια δυσκολία στα παιδιά. Στα παιδιά, το βλέπετε και στα μαθήματα, ποια είναι η ιδέα; Όταν γνωρίζονται τα παιδιά λειτουργούν σαν μια μικρή παρέα. Όταν έρχεται ένας καινούριος δάσκαλος, τον αντιμετωπίζουν σαν ξένο αντικείμενο στην

αρχή. Όσο πιο μεγάλη είναι η παρέα, τόσο πιο πολύ θα αργήσει η διαδικασία της μάθησης. Σε κάποια φάση, θα καταλάβουν ότι τελικά ο δάσκαλος ενδιαφέρεται πραγματικά για τα παιδιά. Από εκεί και πέρα η παρέα διασπάται κι ο καθένας προσπαθεί να αντιμετωπίσει την άσκηση που του δίνουμε. Βλέπει μια απόδοση και μετά επανέρχεται πάλι αλλά τώρα σε ομαδικό πλαίσιο με τον συμμαθητή του κι όχι πια με την παρέα για να δει αν αυτός τα καταφέρνει, αν μπορεί να βοηθήσει, αν υπάρχει κάτι το οποίο είναι συμπληρωτικό.

Αυτή η έννοια μέσα σ' αυτά που κάνουμε τώρα στα masterclass είναι μια έννοια που δεν χρησιμοποιούμε ποτέ στην κλασική μάθηση. Στην κλασική μάθηση πρώτα απ' όλα δεν έχουμε χρόνο, επιπλέον έχουμε πάρα πολλά παιδιά, άρα δεν μπορούμε να έχουμε μια ομαδικότητα. Γιατί ξέρετε, ακόμα κι ο δάσκαλος που θέλει να κάνει σοβαρή δουλειά, εντάξει, όταν έχει 25-30 παιδιά μέσα σε μία τάξη δεν παίζεται. Ακόμα και στο ποδόσφαιρο, βάζουν μόνο 11. Δεν βάζουν 25. Για να χτυπήσουν μια μπάλα, όπου ξέρουμε πού είναι το τέρμα. Φανταστείτε λοιπόν στην εκπαίδευση που δεν ξέρουμε πού είναι η μπάλα, γιατί συνήθως την έχουμε χάσει. Έχει ενδιαφέρον. Βλέπετε συχνά στην εκπαίδευση χάνουμε την μπάλα, ενώ δεν ξέρουμε πότε την έχουμε. Και για να τη χάσεις πρέπει να την είχες. Δεν έχετε χάσει ποτέ φίλο που δεν είχατε ποτέ. Αλλά πώς τη χάνουμε την μπάλα, εφόσον δεν την είχαμε; Και δεν μιλάμε ποτέ για το τέρμα.

Η ιδέα λοιπόν είναι η δομή. Η δομή έχουμε την εντύπωση – όπως σας έδωσα το παράδειγμα μέσα σ' αυτήν την αίθουσα – ότι όταν μπαίνουμε σε μία αίθουσα, έχει σημασία. Αυτό που έκανα τώρα σήμερα με τα παιδιά εδώ στη Λέρο, τους ξάφνιασα όταν τους είπα «οι αριστερόχειρες από εδώ». Είναι πολύ απλό. Φανταστείτε τώρα ότι ο πίνακας είναι στο βάθος, ότι είσαστε παιδιά κι έχετε εδώ, ορθογώνια, ένα τραπέζι. Η γενική τάση είναι να καθίσουμε – λόγω πόρτας – απ' την πλευρά που ελαχιστοποιούμε το κόστος. Αυτό είναι μια τοπική κίνηση η οποία ανήκει στο χώρο της τακτικής. Δεν σκεφτόμαστε στρατηγικά. Ενώ αυτός που θα σκεφτεί στρατηγικά πρέπει να σκεφτεί ότι άμα είναι αριστερόχειρας, έτσι όπως είναι δομημένο το πλαίσιο, πρέπει να καθίσει από την άλλη, γιατί για δυο ώρες θα κοιτάζει ανάποδα τον πίνακα. Την ώρα όμως που μπαίνει, ελαχιστοποιεί το κόστος, το οποίο θα κρατήσει ένα λεπτό, την ώρα που θα καθίσει. Και θα έχει στραβό κόστος για δύο ώρες. Ενώ άμα το σκεφτεί, όπως κάνετε τώρα, και σας έλεγα ότι σας βγάζω όλους έξω τώρα και σας λέω «Ξέρετε πάνω-κάτω πώς θα είναι η διάλεξη. Πού θα καθόσασταν;», θα δείτε ότι πολλοί θα αλλάξουν θέση. Αυτοί που δεν θα αλλάξουν θέση θέλει να πει ότι δεν θα χρησιμοποιήσουν την πληροφορία της επαναφοράς. Δηλαδή, άμα δεν αλλάξουν θέση, θα θεωρήσουν απλώς ότι είναι καλή. Δεν είναι καλή, γιατί δεν τη διάλεξαν. Τώρα όταν τη διαλέγουν κι είναι καλή, θέλει να πει ότι μπορεί να το έκαναν ασυνείδητα, αλλά αυτό είναι πολύ σπάνιο. Άρα οι περισσότεροι από εσάς θα αλλάξουν θέση.

Βλέπετε τώρα ότι είναι λίγο διαφορετικό. Προσέξτε. Πάτε σε μια παράσταση όπου οι θέσεις είναι αριθμημένες. Άρα αγοράζετε τη θέση, πηγαίνετε, δεν επιλέγετε. Έχετε προσέξει όμως ότι οι θέσεις είναι πιο ακριβές ανάλογα με το πού είναι; Έτσι, ας

πούμε. Και τώρα θα το κάνουμε αλλιώς, που είναι πολύ πιο ύπουλο. Ας πούμε ότι αυτές εδώ θα είναι τζάμπα. Αυτές εδώ θα είναι πανάκριβες. Τώρα σας βγάξω έξω και σας λέω «Καθίστε όπου θέλετε». Ω, ξαφνικά θα έρθετε όλοι εδώ. Τυχαία βέβαια. Ελεύθερη βούληση. Και λέω, εφόσον το ξέρετε ότι στη θεατρική παράσταση, ότι στην όπερα αγοράζουμε τις θέσεις κι η τοποθέτησή μας εξαρτάται απ' την ποιότητα απ' αυτό που θα δεχτούμε. Όταν είναι τσάμπα, δεν πάτε στις ακριβές. Γιατί ξαφνικά λέτε «Εφόσον είναι τσάμπα, μπορώ να καθίσω όπου να 'ναι.» Και όντως, καθόσαστε όπου να 'ναι. Ενώ αν προσέχατε πραγματικά την απόδοσή σας, για παράδειγμα μερικοί από εσάς έχουν το master eye το οποίο είναι δεξί. Θα σκεφτείτε λίγο, ειδικά αυτήν εδώ τη λωρίδα τώρα, πάνω-κάτω ποιος φταίει γιατί καθίσατε εδώ. Η σειρά με τους πέντε τώρα θα μου πει «Πάλι εμάς, δηλαδή εντάξει». Θα πάρω τις δυάδες. Τους αφήνω ήσυχους, αυτοί είναι πιο φιλικοί, έχουν έρθει πιο κοντά. Θα πάρω και την τετράδα εκεί πέρα, την σκοτεινή τετράδα. Οι ιππότες της νύχτας που έχουν καθίσει εκεί πέρα σαν να είμαστε σε κινηματογράφο για διανοούμενους που θέλουμε να σκεφτούμε τι θα πει ο άνθρωπος. Λοιπόν, άρα αυτή η επιλογή θα δείτε ότι άμα ρωτήσω στον καθένα ποιος από εσάς έχει επιλέξει πού κάθισε χωρίς να έχει επηρεαστεί απ' τον διπλανό. Τώρα θα είναι λιγότερα τα άτομα. Άρα προσέξτε τι γίνεται. Όταν σημαδεύετε, άμα σας βάλω να σημαδέψετε έναν στόχο, έχετε το λεγόμενο *master eye*. Δεξί κι αριστερό. Όπως έχετε αριστερόχειρας και δεξιόχειρας. Θα καταλάβετε ότι στην πραγματικότητα άμα είσατε δεξί κι όχι αριστερό, σε ποια θέση θα βλέπατε καλύτερα τον εαυτό μου; Αν καθόσασταν από εδώ ή από εδώ;

Κοινό: Από εδώ.

Νίκος Λυγερός: Άρα τώρα τι κάνετε; Άμα έχετε δεξί-δεξί, με δεξί το μάτι δεξί το χέρι, που είναι το πιο συνηθισμένο, έχουμε μια ανισορροπία. Όταν έχουμε αριστερό, θα πάμε απ' την άλλη πλευρά. Αν είναι αριστερό το χέρι σε σχέση με το δεξί μάτι, μπαίνουμε στις μειονότητες, που είναι πιο σπάνιες περιπτώσεις. Ακόμα πιο σπάνιο είναι το αριστερό-δεξί ή το ανάποδο. Τι εννοώ μ' αυτό; Στην πραγματικότητα, αυτά είναι δομικά στοιχεία τα οποία σας επηρεάζουν, τα οποία είναι έτσι όπως είστε.

Ένα άλλο πράγμα που σας επηρεάζει που είναι πιο εύκολο είναι το ύψος σας. Λοιπόν, για σκεφτείτε το τώρα. Θα πάρω αυτόν εδώ, που μου αρέσει με το κόκκινο και θα πάρω και τη μικρή που είναι πίσω του. Πρώτον, γιατί η μικρή δεν είναι ακριβώς πίσω του;

Κοινό: Γιατί δεν θα βλέπει.

Νίκος Λυγερός: Ησυχία, στη μικρή μιλάω. Αμέσως πετάχτηκες. Πώς;

Μικρή: Για να βλέπω.

Νίκος Λυγερός: Ποια είναι η ιδέα; Άμα το σκεφτείς, δεν κάθισες εκεί επειδή βλέπεις. Είναι επειδή κάποιος σκέφτηκε να βάζει τα καθίσματα έτσι. Παλιά τα βάζαμε στη σειρά, το έχετε ζήσει όλοι. Κάνατε αυτές τις κινήσεις. Οι κυρίες κάνουν άλλη κίνηση. Όταν είναι μεγάλης ηλικίας, κάνουν «γκούχου γκούχου». Στο τέλος ο άλλος κάνει

έτσι, «δεν μπορείτε να πάτε πιο πέρα;». Κάνει έτσι γιατί αυτή είναι εκεί πέρα. Και, γιατί έχω και φίλους ψηλούς, τύπου δίμετρα, φανταστείτε ότι οι ψηλοί πρέπει να σκεφτούν πού κάθονται. Βάλτε έναν ψηλό μπροστά σας. Εδώ θα δυσκολευτείτε να βάλετε έναν ψηλό μπροστά σας, αλλά στην πραγματικότητα σας έχει βοηθήσει η αίθουσα γι' αυτό δεν το σκεφτήκατε. Σ' άλλες αίθουσες θα το κάνατε; Αλλά βέβαια θα λέγατε πάλι «ελεύθερη βούληση». Πάλι είναι ψέμα, εφόσον θα το δείτε ανάλογα με το ποιος είναι μπροστά. Άμα είναι κοντός ή κοντή είναι μια χαρά. Άμα είναι ψηλός, λες κρίμα. Και το ωραίο -αυτό είναι που μου αρέσει περισσότερο στον κινηματογράφο- γιατί ξέρετε εμείς μελετάμε τα πάντα, ακόμα και πριν πέσει η εικόνα. Είναι όταν κάθεστε έτσι και ξαφνικά έρχεται ένας ψηλός μπροστά σας. Είναι όλο άδειο, εσείς στην καλύτερη θέση και λέτε «τώρα εδώ διάλεξε;». Κι έχει ενδιαφέρον, γιατί δεν έχετε σκεφτεί ότι έχει κάνει ακριβώς το ίδιο με εσάς. Έχει πάρει την καλύτερη θέση, απλώς έχει μια ατομιστική προσέγγιση. Είναι η καλύτερη γι' αυτόν, είναι ο άξονας. Ήταν κι η καλύτερη για εσάς, αλλά αυτός δεν κοιτάζει καν αν είναι πίσω. Πόσοι από εσάς όταν κάθισαν εδώ, κοίταξαν ποιος είναι πίσω; Θα δείτε ότι ο ψηλός μου αναγκαστικά το κοίταξε λίγο, γιατί σου λέει έχει και μαλλί... Δηλαδή δεν σώζεται με τίποτα ο πισινός. Είναι πάντοτε σημαντικό να κοιτάζετε τον πισινό σας για να μην έχετε προβλήματα. Δεν το λέω με υπονοούμενα. Αλλά σκεφτείτε το, μπορεί να συμβαδίζουν.

Ποια είναι η ιδέα; Η ιδέα είναι ότι όταν μπαίνουμε σε έναν χώρο, όπως είναι το θέμα της μάθησης, χρησιμοποιούμε μερικά παραδοσιακά στοιχεία. Τα εξηγώ. Ας πούμε είμαστε γονείς. Θυμόμαστε τα καλά και τα κακά της εκπαίδευσης που έχουμε ζήσει. Μετά αρχίζουμε του τύπου «α, εμένα ήταν καλύτερος ο δάσκαλος.» Ποιος; Αυτός που κάνει εδώ και 25 χρόνια τα ίδια μαθήματα; Γιατί προσέξτε. Αυτά που λέτε τα καλά, όταν είναι μικρά τα παιδιά, τόσα... μέχρι τόσα πάνω-κάτω. Όταν φτάνουν πιο ψηλά από εσάς, δεν το λέτε πια γιατί θα τη φάτε. Κι όταν πηγαίνουν στο πανεπιστήμιο και πάνε στο ίδιο πανεπιστήμιο με εσάς, πού να τολμήσετε να πείτε ότι έχουν ακριβώς τον ίδιο καθηγητή που είχατε εσείς πριν 400 χρόνια; Γιατί πώς θα του πείτε ότι είναι καλός; Κι όμως αυτό πολύ συμβαίνει. Οι καθηγητές στο πανεπιστήμιο, εδώ μιλάμε για τους αθάνατους. Όταν μπαίνεις, δεν βγαίνεις με τίποτα. Αλλάζουν οι κυβερνήσεις, οι φούσκες, η οικονομία αλλά εσύ, αθάνατος. Άρα λοιπόν, όταν έχετε να κάνετε με τους αθάνατους, πολύ συχνά, άμα είσατε στον ίδιο τομέα με το παιδί σας, θα δείτε ότι μπορεί να έχει κι ακριβώς τον ίδιο καθηγητή που δεν έχει αλλάξει. Εκείνη τη στιγμή, είναι πολύ δύσκολο για εσάς να πείτε «αυτός εδώ διδάσκει με νέες μεθόδους. Είναι καινοτόμος.»

Τώρα τι κάνετε; Όταν είναι μικρό το παιδί, το καταπατάτε άνετα. Δηλαδή λέτε «στην εποχή μου, ήταν όλα καλύτερα.» Όπως αυτό δεν ζούσε στην εποχή σας, δεν έχετε πρόβλημα ούτε αντιμετώπισης. Έχετε όμως ένα πρόβλημα με τη δασκάλα του. Και μετά έρχεται το εκνευριστικό, θα το έχετε ζήσει αυτό. Λοιπόν, έρχεται στο σπίτι το παιδί, σας κάνει μια άσκηση, εσείς δεν έχετε καταλάβει τη μισή άσκηση απ' αυτό που έχει κάνει, τέλος πάντων, κάνετε δήθεν ότι έχετε καταλάβει, μετά σε κάποια φάση καταλαβαίνετε και κάτι, πάτε να δώσετε μια συμβουλή και πετάγεται «η κυρία δεν το

κάνει έτσι.» Τώρα ξαφνικά έχετε το σοκ το πολιτιστικό λέτε τώρα «πώς το κάνει η κυρία;». Κι είναι πολύ εκνευριστικό, γιατί συνήθως η κυρία είναι πολύ πιο νέα από εσάς. Που θα μπορούσε να ήταν η κόρη σας. Το έχετε σκεφτεί αυτό; Το λέω για κάποια ηλικία. Γιατί, ας πούμε, έχει τελειώσει το παιδαγωγικό, μπαίνει αμέσως γιατί έχει ΑΣΕΠ, κτλ. και ξαφνικά έχει και γνώσεις. Ναι, τις αποκτάνε αμέσως μετά το πτυχίο. Πριν ήταν οι καθηγητές. Ξαφνικά έχει γνώσεις και λέει κάποια πράγματα στο παιδί. Εσείς τώρα δεν έχετε ιδέα απ' αυτές τις γνώσεις και λέτε «την κάνετε έτσι τη διαίρεση τώρα;» Μ' αυτό το ύφος, το ερωτηματικό. Μετά, αν είσαστε λίγο μαθηματικοί λέτε «δεν έγινε έτσι, δεν γίνεται.» Απορρίπτετε όλη την παιδαγωγική για τα 20 προηγούμενα χρόνια. Και επανερχόσαστε στο δικό σας. Δηλαδή πάνω-κάτω, θα θέλατε παιδαγωγικά να έχετε έναν δάσκαλο για το παιδί σας, ο οποίος να είναι ο δάσκαλος που είχατε. Και άμα το σκεφτείτε ορθολογικά, είναι εντελώς ηλίθιο, γιατί άμα πραγματικά ήταν ο ίδιος, θέλει να πει ότι εδώ και 20-25-30 χρόνια δεν έχει εξελιχθεί.

Άρα δομικά πρέπει να είναι διαφορετικός. Το θέμα είναι ότι μπορεί και να μην έχει απόδοση. Και βέβαια ποιοι είναι οι χειρότεροι γονείς στην εκπαίδευση; Οι εκπαιδευτικοί. Εδώ είναι το κερασάκι γιατί εδώ έχουν και άποψη. Άρα εδώ γίνεται το πολιτιστικό σοκ. Άρα έρχεται το παιδί «δεν το κάνει έτσι η κυρία». Βέβαια το παιδί το λέει λίγο πιο ομαλά, γιατί ξέρει ότι είσαι κι εσύ κυρία που κάνεις τα αυτά. Μετά μπαίνει «πόση εμπειρία έχει η κυρία σου; Τώρα διορίστηκε;» Το παιδί βέβαια μπαίνει σε ένα πλαίσιο που είναι ασαφές, που δεν ξέρει αν διορίστηκε τώρα ή όχι. Πάντως είναι η κυρία. Άρα απ' τη μία μεριά έχουμε τους γονείς που λένε «πρέπει να ακούς το δάσκαλο», «πρέπει να ακούς και τους γονείς», «πρέπει να ακούς τι σου λένε οι γονείς, να ακούς, αλλά να μην ακούς αυτόν όταν δεν ακούει το ίδιο». Και ξαφνικά έχετε το παιδί που έχει μερικά ψυχολογικά προβλήματα και δεν ξέρει ποιον να ακούει πια, γιατί δεν ξέρει ποια είναι η δομή. Άρα θα σας το δώσω αυτό που είναι λίγο πιο τραυματικό, να κάνουμε μια άσκηση με πολύ μικρά παιδιά γιατί κάνουμε masterclass και με πολύ μικρά. Ας πούμε τώρα 4 με 6. Λέμε για παράδειγμα «ζωγραφίστε τη μαμά». Είναι κλασική άσκηση. Ζωγραφίζουν τη μαμά. Μην ανησυχείτε, γιατί η μαμά δεν έχει καμία σχέση με εμάς. Είναι πράγματα που μοιάζουν με όντα, τώρα με ανθρώπινο ον είναι άλλο θέμα. Και συνήθως καταφέρνουν να πάνε μέχρι τα μαλλιά. Βάζουν τα μαλλιά. Ξαφνικά, σε κάποια φάση φτάνετε σε ένα παιδί, δεν έχει μαλλιά η μαμά. Άρα είσαστε προσεκτικοί, λέτε να μην πέσουμε σε κανέναν καρκίνο ή κάτι το παράξενο, ρωτάτε διάφορα και λέτε ένα ενδιαφέρον για παράδειγμα «πάει στον κομμωτή;» Ρωτάτε έτσι τυχαία, βέβαια. Και το πρόβλημα ποιο είναι; Ότι το παιδί λέει «ναι, έχει μαλλιά.» Εκεί δεν πρέπει να κάνετε την εξής ερώτηση «τι χρώμα είναι;». Θα πάρω αυτήν εδώ την πράσινη. Τώρα φανταστείτε ότι αυτή η πράσινη είναι μαμά. Και σας λένε «τι χρώμα είναι;» κι είσαστε τεσσάρων. Απροσδιόριστο. Το παιδί δεν ξέρει να απαντήσει κι έχει ενδιαφέρον, γιατί μερικές φορές μας έρχονται τέτοιες περιπτώσεις, κι οι δασκάλες τους μας λένε «το παιδί έχει πρόβλημα». Τώρα το πρώτο πράγμα που ρωτάω είναι «η μαμά τι χρώμα έχει;» στην δασκάλα, «τι χρώμα είναι τα μαλλιά;» κι όταν είναι απροσδιόριστο γιατί είναι αποχρώσεις, ανταύγειες και τέτοια, τι να καταλάβει το παιδί.

Έχει ενδιαφέρον και με το αυτοκίνητο του μπαμπά. Το αυτοκίνητο του μπαμπά παλιά ήταν απλό. Τώρα το αυτοκίνητο του μπαμπά μοιάζει με ένα πράγμα έτσι. Μ' αρέσει αλλά κάνουμε τις ίδιες ερωτήσεις: «ζωγράφησε το αυτοκίνητό σου» που είναι πολύ απλό. Είναι δηλαδή όλοι οι θεωρητικοί του design, έχουν κάνει κάτι τρελά πράγματα με τα αυτοκίνητα και λες στο παιδί 5-6 ετών «πώς είναι το αυτοκίνητο;» Δεν παίζεται! Αφού είναι όλα αεροδυναμικά, δηλαδή εσείς θα δυσκολευόσασταν να ζωγραφίσετε το αυτοκίνητο. Και στους άντρες το λέω τώρα αυτό. Θα 'βάζαν ένα χοντρό τιμόνι. Το άλλο είναι εντάξει, περιφερειακά, υπάρχουν και ρόδες κάπου-κάπου.

Το κάναμε αυτό το τεστ όταν κάναμε στη Γαλλία. Κάναμε ζωγραφική για λεωφορείο, λένε το λεωφορείο εύκολο είναι. Τα λεωφορεία στη Γαλλία, όταν είναι μεγάλα, χρησιμοποιούν ένα σύστημα που καλύπτει τις ρόδες για να έχουν ηχομόνωση, άρα βλέπετε ίσα-ίσα τις ρόδες. Τα παιδιά έχουν μάθει από όλη τη Γαλλία να κάνουν τις ρόδες έτσι. Ξαφνικά βλέπουν ένα λεωφορείο που αντί να έχει τη ρόδα έτσι, έχει ένα τέτοιο. Μετά του λένε «πού είναι η ρόδα;» και δείχνει διάφορα. Δεν ξέρει πού είναι η ρόδα, δεν ξέρει τι είναι η ρόδα. Εσείς θεωρείτε ότι η ρόδα είναι αυτονόητο ότι είναι ένα στρόγγυλο το οποίο δεν το βλέπει ποτέ.

Σας δίνω ένα παράδειγμα για να σας εκνευρίσω. Την Σελήνη την έχετε δει όλοι. Τη Σελήνη. Η Σελήνη όταν είναι φωτισμένη, τη βλέπετε έτσι και τη βλέπετε μισή. Μισή φωτισμένη, μισή σκοτεινή. Είναι περισσότερο απ' το μισό ή λιγότερο απ' το μισό που είναι φωτισμένη; Α, βλέπω, η απάντηση είναι αυτονόητη απ' ό,τι καταλαβαίνω. Έχετε ένα πρόβλημα στην ερώτηση, έτσι δεν είναι; Γιατί εγώ στην αρχή σας λέω το μισό και μετά σας λέω θυμηθείτε όμως ότι είναι σφαίρα, θυμηθείτε ότι είναι ο Ήλιος άρα το θέμα είναι η καμπυλότητα που θα έχετε θα είναι πραγματικά ευθεία ή θα είναι λίγο καμπύλη; Και λένε τώρα «για σταθείτε, ρε παιδιά. Έχω δει, δεν ξέρω κι εγώ πόσες φορές, τη Σελήνη. Τι Σελήνη έχουμε τώρα;» Όταν ξαναβγείτε, θα την ξανακοιτάξετε παράξενα. Και θα δείτε ένα πρόβλημα. Τελικά ο Ήλιος τη φωτίζει περισσότερο απ' το μισό ή λιγότερο απ' το μισό; Θα το κάνουμε αλλιώς τώρα, ακόμα πιο ύπουλο. Τώρα έχετε εντελώς φωτισμένη Σελήνη. Αυτό που βλέπετε αλλά ξέρετε ότι έχει κι ένα πίσω μέρος. Και λέω φωτίζει πάνω απ' το μισό ή λιγότερο απ' το μισό; Και βλέπετε αυτές οι ερωτήσεις φαίνονται παράξενες, αλλά αυτές τις κάνουμε στα παιδιά κι αρχίζουμε μετά και το εξηγούμε. Στην πραγματικότητα, θα το κάνω λίγο πιο συμπιεσμένα, φωτίζει πάνω απ' το μισό κι εσείς βλέπετε λιγότερο απ' το μισό. Που στην πραγματικότητα δεν βλέπετε αυτό που φωτίζει, γιατί το μάτι σας είναι μικρό και βλέπετε μια μικρή γωνία άρα η εφαπτόμενη έχει πιάσει πριν το μισό, ενώ ο φωτισμός, όπως ο Ήλιος είναι μεγαλύτερος απ' τη Σελήνη, έχει πιάσει μετά απ' το μισό.

Κοινό: Το σκεφτόμουν.

Νίκος Λυγερός: Καλά κάνετε. Να το λένε. Να θυμάσαι, Χρήστο. Στη Λέρο σήμερα με το Λυγερό σκεφτήκαμε πώς είναι η Σελήνη. Είναι αυτό που λέμε «αλλάζουμε τα φώτα».

Λοιπόν, η ιδέα είναι ότι ακόμα κι αντικείμενα τα οποία είναι πολύ γνωστά είναι καθοριστικό να τα δούμε δομικά. Ας πάρουμε μία καρέκλα. Λοιπόν, έχω μια καρέκλα. Πρώτα απ' όλα συμφωνούμε όλοι ότι είναι καρέκλα;

Κοινό: Ναι.

Νίκος Λυγερός: Γιατί;

Κοινό: Γιατί έχει τέσσερα πόδια.

Νίκος Λυγερός: Γιατί έχει τέσσερα πόδια. Δηλαδή η λέξη «ταμπουρέ»; Η πολυθρόνα πόσα πόδια έχει; Δεν την ακούω πια την κυρία. Άρα είναι καρέκλα. Ξανά; Έχετε δεύτερη ευκαιρία. Θα της δώσουμε μια δεύτερη ευκαιρία.

Κοινό: Άλλον ορισμό;

Νίκος Λυγερός: Όχι, δεν είναι άλλος ορισμός. Εννοώ ότι το χαρακτηριστικό που δώσατε δεν επαρκεί. Ποια είναι η διαφορά μεταξύ πολυθρόνας και καρέκλας;

Κοινό: Δεν έχει μπράτσα η καρέκλα.

Νίκος Λυγερός: Δεν έχει μπράτσα. Αμα σας δείξω μερικές πολυθρόνες που είναι super design, smart θα δείτε πόσο αναπαυτική είναι, ούτε να καθίσετε δεν μπορείτε. Αυτό είναι το design, το ανώτερο design. Κι είναι κι ακριβή, βέβαια, γιατί όπως δεν καθόσαστε, δεν τη χαλάτε. Άρα η ιδέα είναι ότι η καρέκλα δεν πρέπει να έχει μπράτσα, ένα. Σπάζω αυτό το πόδι. Είναι για να εκνευρίσω ακόμα περισσότερο την κυρία και ρωτάω τι είναι το αντικείμενο.

Κοινό: Σπασμένη καρέκλα.

Νίκος Λυγερός: Όχι, όχι δεν φτάνει αυτό. Άμα είναι σπασμένη καρέκλα, τότε είναι καρέκλα. Συμφωνούμε; Άρα μια καρέκλα μπορεί να έχει και τρία πόδια. Θα το κάνω με έναν άνθρωπο. Ας πούμε, εγώ είμαι άνθρωπος, έχω δύο πόδια. Αν το ένα είναι σπασμένο, δεν είμαι άνθρωπος. Αυτό είπαμε πριν. Προσέξτε, είναι πολύ καλό να κάνετε μερικές φορές τέτοιου τύπου ερωτήσεις και να σκέφτεστε ότι αυτός που ακούει είναι μικρό παιδί που πιστεύει αυτά που λέτε. Μετά λέτε «τι ήθελα και το είπα αυτό;». Να τολμήσω να ρωτήσω για το αντικείμενο εδώ; Ας το αφήσουμε. Ξαναέρχομαι στην καρέκλα. Γιατί η καρέκλα είναι έτσι; Άλλη ερώτηση; Ναι, γιατί είναι φτιαγμένη έτσι η καρέκλα; Για πείτε μου; Δυνατά, χωρίς χέρια.

Κοινό: Γιατί όταν πάει κάποιος να κάτσει επάνω πρέπει να είναι σταθερή για να μην πέφτει κάτω απ' το κάθισμα.

Νίκος Λυγερός: Δεκτό. Και φτάνει αυτό; Ξέρετε, ο φακίρης κάθεται πάνω σε καρφιά και από σταθερότητα άλλο τίποτα.

Κοινό: Α, αναπαυτικά.

Νίκος Λυγερός: Όχι, αυτό άσ' το. Εδώ, εδώ. Αυτό εδώ. Θες να σ' το δείξω εδώ; Είσαι και ψηλός. Αυτό ξέρεις πού θα πάει στην πλάτη σου; Αυτό είναι απ' τα χειρότερα. Αυτές είναι οι καρέκλες οι οποίες είναι φτιαγμένες για να μην κάθεται πολύ καιρό. Και μην νομίζετε ότι κοροϊδεύω. Να ξέρετε ότι τώρα όταν πάτε να πάρετε το τρένο, αν ξέρατε τι μας κάνουν για να μην μας βοηθήσουν να μην κάνουμε αυτό που θα κάναμε αν ήμασταν ελεύθεροι... Δηλαδή, σας βάζουν καρέκλες, αλλά ενισχύουν πολυθρόνες, να μην μπορείτε να κινηθείτε. Η πιο θεαματική καρέκλα που έχω ζήσει είναι στο Μιλάνο, γιατί εγώ, όπως ξέρετε, μετακινούμαι πολύ. Η καρέκλα στο Μιλάνο έχει μια ιδιότητα. Είναι φτιαγμένη με αλυσίδα που μπορείτε να κάθεται μόνο έτσι. Μόλις πάτε να κάνετε αυτό, ξανάπεσες. Είναι καρέκλα που δεν μπορείτε να κινηθείτε. Είναι απίστευτο ότι κάποιος το σκέφτηκε αυτό, επίτηδες. Επίτηδες και όντως, άμα κοιτάξετε το σταθμό, βλέπετε ότι κανένας δεν κοιμάται. Και είναι όλα αυτά από καλοσύνη. Δηλαδή είναι φτιαγμένο για να υπάρχει καρέκλα κενή για να καθίσει όποιος θέλει, αλλά να μην πολυκαθίσει κιόλας.

Τι εννοώ μ' αυτό; Όταν θα το δείτε με ακραία παραδείγματα, θα δείτε ότι τελικά μπορούμε να σκεφτούμε ακόμα κι ένα απλό αντικείμενο και αυτό δεν το κάνουμε. Ας πάρουμε ένα άλλο απλό αντικείμενο. Δεν παίρνω ούτε το τραπέζι, αλλά θα πάρω ένα πολιτικό αντικείμενο. Θύμωσε. Πρώτα απ' όλα έχει - ο Αντιδήμαρχος είναι καλό παιδί απ' ό,τι φαίνεται, γιατί έχει παιδί μαθηματικό, άρα μπορώ να κάνω ό,τι θέλω, έτσι δεν είναι; Πού να πει όχι τώρα. Λοιπόν, η ιδέα είναι - έχει ενδιαφέρον όταν το κρατάτε, ο Αντιδήμαρχος το πρώτο πράγμα που έκανε είναι ότι το έβαλε εδώ. Που έχει πολύ ενδιαφέρον άμα το σκεφτείτε αντικειμενικά εφόσον είχε το μικρόφωνο και το έβαλε εκεί. Γιατί; Αφού το είχε.

Κοινό: Για να μην το κρατάει;

Νίκος Λυγερός.: Ναι, για να μην το κρατάει, για να κάνει τι;

Κοινό: Να διαβάσει.

Νίκος Λυγερός: Να διαβάσει τι;

Κοινό: Ακούει.

Νίκος Λυγερός: Α, άρα δεν το είχε ακόμα.

Κοινό: Για να μην κουραστεί.

Νίκος Λυγερός: Αυτό πάντα είναι. Μιλάμε για Δημαρχία, άρα είναι λογικό. Εσείς δεν κουράζεστε, ας πούμε, ημι-επαγγελματικά. Στην Δημαρχία πρέπει να μην κουραστεί επαγγελματικά για να μπορέσει να αντέξει. Γιατί είναι πολύ δύσκολο να αντέξετε τους άλλους, ακόμα κι όταν σας έχουν ψηφίσει. Στη Δημαρχία λέμε ότι πρέπει να έχεις γερό στομάχι. Δεν σου λένε ποτέ γερό μυαλό. Πρέπει να έχεις γερή χειραγία. Αν ξέρατε πόσες λαϊκές αγορές μπορεί να κάνει ένας Δήμαρχος! Εγώ δεν έχω δει ποτέ Δήμαρχο να πηγαίνει γυμναστήριο για να κάνει αυτό. Έχει την επαφή με τον κόσμο. Λοιπόν, ξαναέρχομαι εδώ. Κοιτάξετε το design πώς είναι φτιαγμένο. Το

design είναι φτιαγμένο για να είναι διαφανές. Άρα θα φανεί ότι έχω ένα πράγμα. Έκανε μια πολύ καλή κίνηση που αυτό για έναν στρατηγιστή τον βοηθάει να ξέρει ότι μάλλον έχει κάτι στις τσέπες του. Γιατί αλλιώς θα ήταν πανηλίθιο άμα δεν είχε τίποτα. Συμφωνούμε; Εφόσον δεν έχει να κρατήσει τίποτα, τι κάνει; Γιατί το κρατάει. Άρα φανταστείτε τώρα ότι εγώ είμαι εδώ, δεν σας μιλάω και πηγαίνω εκεί για να σας μιλήσω. Τι κάνει ας πούμε αυτός ο άνθρωπος; Κάνω τον Αντιδήμαρχο. Λοιπόν, πηγαίνω εδώ, το βάζω εδώ, μετά έχω κι αυτοπεποίθηση ως Αντιδήμαρχος, λέω «τα κατάφερα». Και όμως τα κατάφερα. Μου θύμισε πραγματικά τη διαφήμιση για τη smart που προσπαθεί να παρκάρει ορθογώνια, ενώ το έκανε ήδη η smart, και το είχαν ανακοινώσει σαν διαφήμιση «το προσπαθούμε». Ήταν πολύ εύστοχο, γιατί έλεγαν την προσπάθεια, ενώ είχαν πετύχει ήδη τον στόχο. Τώρα βλέπετε στην Αθήνα smart που παρκάρουν ορθογώνια. Πριν δηλαδή δεν το σκεφτόμασταν καν. Έρχομαι λοιπόν εδώ. Θα κάνω αυτήν την κίνηση. Το έχετε προσέξει αυτό με τους πολιτικούς; Λέτε «τι, νομίζετε ότι θα φύγει;» Δίνει μια σταθερότητα. Στην πραγματικότητα, δεν δίνει μια σταθερότητα, κοιτάζτε πώς θα παίξω τώρα. Γενικά έχετε όρεξη να με ψηφίσετε, έτσι δεν είναι; Λοιπόν, ποια είναι η ιδέα; Η ιδέα είναι ότι δεν βλέπετε πια τα χέρια, άρα δεν βλέπετε αυτό (το τρέμουλο). Το καταλάβατε; Άρα στην πραγματικότητα κάνουμε μια κίνηση, η οποία είναι δήθεν για να μας βοηθήσει σε σχέση με τους άλλους. Είναι ψέμα, είναι απλώς για να μη φανεί. Έχετε δει ποτέ πολιτικό με πάρκινσον; Είναι δύσκολο να τον δείτε την ώρα που μιλάει, επειδή δεν φαίνεται.

Άρα ποια είναι η ιδέα; Η ιδέα είναι ότι διευκολυνόμαστε από τα αντικείμενα γιατί κάποιος τα σκέφτηκε, κάποιος τα οργάνωσε για να μας βοηθούν. Έχει ένα ενδιαφέρον. Ένα αντικείμενο που μας ενοχλεί στους πολιτικούς είναι όταν λένε κάτι που το διαβάζουν. Επιπλέον όπως μας θεωρούν όλους χαζούς, το λένε κι αργά κιόλας. Καταλάβατε; «Λοιπόν, για το 2012 αποφασίσαμε – και λέτε μα τι αποφάσισε – να κάνουμε σαν το 2011, αλλά με καλύτερο τρόπο και είμαστε υπέρ της αλλαγής». Ένα πράγμα το οποίο είναι αστείο και το βλέπετε όταν το παιδί το σκέφτεται. Ποια είναι η ιδέα; Πρώτα απ' όλα πώς μπορεί να είμαστε διαχρονικά υπέρ της αλλαγής; Είναι εντυπωσιακό. Γιατί άμα λέτε «εγώ είμαι πάντα υπέρ της αλλαγής» είστε πάντα ίδιος. Το ξαναλέω, γιατί βλέπω δεν χαμογελάσατε γι' αυτό. Λέμε συχνά ότι ο Einstein έλεγε ότι όλα είναι σχετικά. Δεν το είπε ποτέ ο άνθρωπος, γιατί εντελώς βλακεία. Γιατί άμα πείτε ότι όλα είναι σχετικά, αυτό που είπατε είναι απόλυτο. Άρα ανατρέπει την ίδια τη φράση. Εδώ είναι το ίδιο. Στην πολιτική είμαστε πάντα υπέρ της αλλαγής. Λες «Εντάξει, άλλαξε». Όχι, εγώ δεν αλλάζω, αλλά είμαι της αλλαγής. Το ωραίο είναι ότι ψηφίζετε την αλλαγή. Ποιανού; Ο ψηφοφόρος παραμένει ο ίδιος, ο πολιτικός παραμένει ο ίδιος και συμφωνούν κι οι δύο ότι είναι της αλλαγής. Είναι εντυπωσιακό, δηλαδή, κατά πόσο δεν σκεφτόμαστε αυτές τις πράξεις. Ξαναέρχομαι λοιπόν εδώ σ' αυτό το αντικείμενο.

Εννοώ ότι δεν προσέχουμε τα αντικείμενα και τα αντικείμενα δεν γίνονται κείμενα. Άμα δεν έχουμε κείμενα, στο τέλος δεν έχουμε υποκείμενα και καταλήγουμε να είμαστε όλοι αντικείμενα. Άρα άμα σκέφτεστε πραγματικά, θα δείτε ότι η νοημοσύνη

αν λειτουργεί μέσα σε ένα πλαίσιο όπου πραγματικά αναλύει την ώρα που σκέφτεται αυτό που παράγει, τότε λειτουργεί διαφορετικά. Ρωτάω για παράδειγμα σε κάποιον, «έχεις ώρα;», μου απαντάει, «ναι». Θα θέλατε να σας πει την ώρα όμως, ε; Άρα γιατί δεν του λέτε «τι ώρα είναι;» και του λέτε «έχεις ώρα;»; Γιατί συνήθως όταν λέτε, «έχεις ώρα;» απαντάτε. Προσέξτε τι κάνετε. Στην πραγματικότητα κάνετε δύο ηλιθιότητες. Κάνετε μία ηλίθια ερώτηση και δεχόσαστε και μία ηλίθια απάντηση. Είσαστε και οι δύο ευχαριστημένοι και βέβαιοι όταν θα το μεταφέρετε στον υπολογιστή και τον ρωτάτε «έχεις ώρα;» και απαντήσει «ναι», θα σας νευριάσει. Στην πραγματικότητα είναι έξυπνη απάντηση. Απλώς εσείς περιμένετε.

Κι είναι το ίδιο που γίνεται με τα παιδιά στη μάθηση. Πάνω-κάτω οι γονείς είναι ευχαριστημένοι από αυτά που μαθαίνουν τα παιδιά τους; Κατά μέσο όρο, όχι. Πάνω-κάτω είναι ευχαριστημένοι απ' τα παιδιά τους; Κατά μέσο όρο, ναι. Είναι εντυπωσιακό άμα το σκεφτείτε. Το ξαναλέω με έναν άλλον τρόπο. Ας πούμε σας λένε γενικά κάνουμε εδώ μια μελέτη και προσπαθώ να σκεφτώ, ας πούμε, ποιο είναι το κανάλι που προτιμάτε. Θα δείτε ότι την ώρα που κάνετε τη μελέτη κι ακόμα και τηλεφωνικά, θα έχετε την τάση να λέτε κανάλια που είναι πιο πολύ στοχαστικό, ψαγμένο, διανοούμενο και τέτοια. Κι όταν εγώ κάνω τηλεμετρία, βλέπω ότι αυτό που βλέπετε είναι το κανάλι που έχει ποδόσφαιρο, τσόντες, δράση και δεν έχει καμία σχέση με το άλλο που λέγαμε. Κι αυτό είναι πάνω-κάτω το 80% του πληθυσμού. Αυτά σας φαίνονται ακραία τα παραδείγματα. Να ξέρετε ότι εμείς τα χρησιμοποιούμε πολύ στις βιβλιοθήκες. Δηλαδή το 80% του πληθυσμού διαβάζει το 20% της βιβλιοθήκης. Το 80% της βιβλιοθήκης διαβάζεται από το 20% του πληθυσμού. Ξέρετε τι γίνεται; Είναι πολύ απλό. Μερικά βιβλία που ξέρουμε ότι θα τα διαβάσουν, τα έχουμε πολλές φορές. Και τα σπάνια, που είναι σημαντικά, τα έχουμε μία. Που είναι απίστευτο άμα το σκεφτείτε. Άρα μπορεί να σας φαίνεται εξωφρενικό, αλλά άμα σας πω ξαφνικά «ποια βιβλία θα διαβάζατε σε μια βιβλιοθήκη» και ρωτήσω σε όλους σας, θα δείτε ότι πολλοί από εσάς θα έχουν επιλέξει και τα ίδια βιβλία. Και μερικοί θα έχουν επιλέξει και κάποια σπάνια και θα τους πω «αυτοί θα είναι εκεί πέρα». Και γι' αυτό το λόγο, αυτό το 80-20 είναι ένας ωραίος κανόνας που τον βλέπουμε να λειτουργεί πολύ σε ανθρώπινο επίπεδο, αλλά και σε κοινωνικό το οποίο μας εξασφαλίζει να προβλέπουμε κάτι. Δηλαδή έχω έναν χώρο, έχω ένα καράβι, έχω διάφορες θέσεις. Πού θα πάνε οι άνθρωποι; Έχω διάφορα κριτήρια. Δεν σκέφτομαι όμως τα πρώτα κριτήρια που είναι τα γνωστικά. Είναι ακριβώς το ίδιο με το παιδί. Ας πούμε, του λέμε του παιδιού «είναι καλό να διαβάζεις». Πείτε μου ότι δεν σας το 'παν αυτό.

Κοινό: Άπειρες φορές.

Νίκος Λυγερός: Άπειρες φορές. Έχετε προσέξει πως συνήθως δεν προσθέτουν τι. Δεν είναι θεαματικό; Είναι καλό να διαβάζεις. Κοίτα μην ρωτήσεις κιόλας τι. Δηλαδή δεν είναι «είναι καλό να διαβάζεις Ντοστογιέφσκι». Δεν είναι καλό να διαβάζεις Κάφκα, Παπαδιαμάντη». Σου λένε «Είναι καλό να διαβάζεις» και στην πραγματικότητα δεν σας δίνουν τη στρατηγική. Κι είναι ένα πρόβλημα αυτό για το παιδί. Γιατί τελικά το να διαβάζεις γίνεται μια αγγαρεία, γιατί δεν έχει πραγματική στρατηγική. Να το

κάνουμε αλλιώς τώρα. Παίρνουμε το παιδάκι και θα πούμε ότι είσαι 10 χρόνων, θα πούμε ότι θα ζήσεις μέχρι τα 100, θα υπολογίσεις πόσα βιβλία διάβασες τη χρονιά που πέρασε, θα πούμε ότι διαβάζεις από τα 10 ως τα 100, δηλαδή 90 χρόνια και θα βρεις έναν αριθμό. Θα το κάνουμε απλά: Θα πούμε ότι πάνω-κάτω φτάνουμε στα 2000 βιβλία. Δεν είναι μεγάλος αριθμός, δεν έχει σημασία. Και τώρα το κάνουμε αλλιώς. Τώρα είσαι 100 χρόνων και πάλι συνομιλείς μαζί μου και σου λέω «ποια διάβασες;»

Ναταλία: Δεν μπορώ να σας απαντήσω.

Νίκος Λυγερός: Ψέματα. Αφού είσαι 100 χρονών. Στην επιστήμη κάνεις άσκηση.

Ναταλία: Μα αφού έχω διαβάσει 2000 βιβλία...

Νίκος Λυγερός: Σωστά. Το θέμα είναι πώς θα τα έχεις επιλέξει;

Ναταλία: Μπορώ να σας πω το τελευταίο που διάβασα.

Νίκος Λυγερός: Όχι, μην μου το πεις. Μπορεί και να στεναχωρηθώ άρα άσ' το. Αφού δεν είναι δικό μου, κατάλαβες; Άρα ποια είναι η ιδέα; Η ιδέα είναι ότι άμα πείτε στο παιδί «ξέρεις, στο τέλος της ζωής σου θα έχεις διαβάσει τόσα βιβλία πάνω-κάτω», θα σας φαίνεται φοβερό σαν επιχείρημα, έτσι δεν είναι; Λίγο τρομακτικό αλλά στην πραγματικότητα δεν είναι τρομακτικό. Η εξέλιξη του ανθρώπου προέρχεται από την επίγνωση της θνησιμότητάς του. Όσο ο άνθρωπος πιστεύει ότι είναι αθάνατος, παραμένει άτομο. Μόλις καταλαβαίνει ότι αυτό έχει μια λήξη, αρχίζει να παράγει έργο. Γιατί σου λέει, όπως και να το κάνουμε είναι αυτό που λέει μια παροιμία στη Γαλλία, «ξέρετε, ο θάνατος είναι δύσκολος, αλλά στο τέλος τα καταφέρνουμε όλοι». Έχουμε ακριβώς το ίδιο τέλος ό,τι και να κάνουμε. Το θέμα είναι το γέμισμα. Άρα είναι καλό το παιδί να ξέρει ότι υπάρχουν μερικά πράγματα που τελειώνουν. Θα το προσέξετε ότι τα προικισμένα παιδιά είναι απ' τις πρώτες ερωτήσεις που κάνουν, είναι «πότε θα πεθάνεις;» και μας ξαφνιάζει αυτό. Γιατί στην πραγματικότητα σκέφτονται ήδη τι θα κάνετε μετά. Όταν έχετε παιδιά με ειδικές ανάγκες, το πρώτο πράγμα που σκέφτεστε είναι πώς θα διατηρηθούν όταν δεν θα είστε εδώ. Στην πραγματικότητα, κάνετε ακριβώς το ίδιο με τον συμμετρικό τρόπο. Έχουμε λοιπόν 2000 βιβλία. Τώρα τι θα σου πω. Κάθε φορά που θα διαβάζεις ένα βιβλίο, θα έχεις ένα λιγότερο απ' τα 2000. Βλέπετε; Τώρα δεν είναι προσθετικό, είναι αφαιρετικό. Δηλαδή είχες το δικαίωμα να χρησιμοποιήσεις 2000 βιβλία, όποια θες. Και σου λέω, τώρα κάθε φορά που το διαλέγεις το ένα, βγάζεις ένα απ' αυτές τις χιλιάδες. Θα δείτε ότι σιγά-σιγά το παιδί θα μπει στη διαδικασία «μήπως πρέπει να διαλέγω ποια διαβάζω;». Πολλοί από εσάς έχετε διαβάσει βιβλία, έτσι δεν είναι; Πόσες φορές τα έχετε επιλέξει εσείς; Μη μου πείτε με τον τρόπο που καθίσατε εδώ. Λέω που έχετε κάνει μια πραγματική επιλογή. Δηλαδή δεν σας το έχει πει φίλος, δεν σας το έχει πει φίλη, δεν σας το έχουν συστήσει μέσω περιοδικού, δεν το έχετε δει στην τηλεόραση ή στο ραδιόφωνο. Δηλαδή είστε στο βιβλιοπωλείο, έχετε μπει, δεν ξέρετε τον συγγραφέα, δεν ξέρετε τον τίτλο, μπαίνετε. Προσέξτε, μιλάω για ράφια που βλέπουμε μόνο ράχες, όχι αυτά που είναι μπροστά-μπροστά γιατί αυτά θα τα πάρετε πιο

εύκολα. Γιατί ξέρουμε ότι επηρεάζει το εξώφυλλο. Πόσοι από εσάς έχουν διαβάσει βιβλία τέτοια; Βλέπετε έχετε μία κι είναι λογικό. Δεν πειράζει, είναι έτσι, είναι ανθρώπινο. Τώρα άμα το σκεφτείτε γι' αυτούς που είπαν ναι, ότι τα έχουν διαβάσει, πώς τα επιλέξατε;

Κοινό: Αναλόγως το τι αρέσει του καθενός, τα ενδιαφέροντά μας.

Νίκος Λυγερός: Όχι, λάθος. Γιατί άμα πήγαινες στα ενδιαφέροντά σου, έχεις ήδη τροποποιήσει την επιλογή.

Κοινό: Διαβάζεις τον τίτλο κι αναλόγως, αν σε ενδιαφέρει ο τίτλος.

Νίκος Λυγερός: Μπράβο, εδώ έχεις πέσει ήδη σε μια παγίδα. Διαβάζεις τον τίτλο. Ενδιαφέρον. Άμα σ' αρέσει ο τίτλος, το παίρνεις;

Κοινό: Κοιτάς και το πίσω.

Νίκος Λυγερός: Α, κοιτάζετε και το πίσω. Έχετε ρωτήσει ποτέ συγγραφέα αν ο τίτλος και το οπισθόφυλλο χαρακτηρίζει το βιβλίο του; Ή μάλλον, αν σας πω την αλήθεια, ότι είναι κάποιος στο τμήμα marketing που του έχει πει «κοίτα, από πίσω θα βάλεις αυτό. Ο τίτλος που ήθελες θα το αλλάξουμε λίγο. Το κείμενο δεν αλλάζει, δεν πειράζει. Γιατί όταν έχει πέσει στην παγίδα να το αγοράσει, το έχει αγοράσει θα την έχει πατήσει. Το θέμα είναι πώς θα την πατήσει». Θα το ξανακάνουμε.

Εσείς γιατί βιάζεστε να πεθάνετε αμέσως; Το θέμα είναι η διαδικασία. Είστε και γυναίκα. Οι γυναίκες δεν τελειώνουν ποτέ, δεν το ξέρετε; Λοιπόν, άρα περπατάμε... Κλικ. Πάτησα νάρκη, τώρα τι κάνω; Αυτό είναι για τον φίλο μου με τον τίτλο. Κλικ, την έχεις ήδη πατήσει, φίλε μου. Για την κυρία. Λες «Πάω να φύγω». Κλικ. Τώρα; Τώρα λες, φέρτε κάτι να βγω απ' τη νάρκη, δεν γίνεται. Κι αγοράζεις το βιβλίο και φεύγεις. Αυτό λέγεται ματ σε δύο κινήσεις. Γιατί το θέμα με το ξεφύλλισμα είναι πάλι ίδιο. Στην πραγματικότητα, αν είναι πιο τεχνικό, πρέπει να πάτε κατευθείαν στα περιεχόμενα. Διότι τα περιεχόμενα δεν τα αγγίζει το μάρκετινγκ. Θεωρεί ότι όλοι οι άνθρωποι είναι εντελώς κόπανοι άρα δεν υπάρχει λόγος να πάνε μέχρι τα περιεχόμενα. Όταν μπαίνετε στα περιεχόμενα, μπαίνετε στον κόσμο του συγγραφέα. Δεν μπορεί να κάνει τόσα κόλπα. Άρα άμα κοιτάτε τα περιεχόμενα, άμα το σκεφτείτε τώρα δομικά, τα περιεχόμενα είναι ο καλύτερος τρόπος για να έχετε τις γενικές γραμμές του βιβλίου. Πόσοι από εσάς έχουν επιλέξει βιβλίο απ' τα περιεχόμενα;

Κοινό: Συγγνώμη, όταν δεν έχει περιεχόμενα;

Νίκος Λυγερός: Μιλώ όταν έχει. Μην ανησυχείς. Δεν έχεις διαβάσει κανένα βιβλίο με περιεχόμενα;

Κοινό: Διαβάζω μυθιστορήματα.

Νίκος Λυγερός: Δεν πειράζει. Συμβαίνει και σε εμάς. Λοιπόν, οι γυναίκες έχουν γενικότερα μια τάση στα μυθιστορήματα, ειδικά όταν είναι χοντρά. Σε μικρή ηλικία,

για παιδιά και μετά όσο πάει και πιο.. Δεν θα πρέπει να το αναλύσετε εσείς οι άντρες, αλλά κάτι θα σημαίνει.

Η ιδέα είναι ότι τα περιεχόμενα καθορίζουν τα στοιχεία, ενώ δεν το χρησιμοποιούμε. Άρα στην πραγματικότητα, είναι πραγματικά η ανθρώπινη σχέση. Όταν έχετε τώρα το παιδί και το θέμα της νοημοσύνης, τα μαθηματικά. Στην πραγματικότητα, όταν λέτε σε κάποιον αντί να πάρει στις 600 σελίδες, να διαβάσει τα περιεχόμενα που μπορεί να είναι μερικές σελίδες, του κάνετε μια διαδικασία η οποία είναι καθαρά μαθηματική. Δηλαδή ποια είναι η ιδέα; Αφαιρείτε τη δομή, η οποία έχει λεπτομέρειες, μέχρι να φτάσετε στην ουσιαστική δομή, δηλαδή άμα ο συγγραφέας είχε δικαίωμα να χρησιμοποιήσει μόνο μερικές λέξεις, ποιες θα χρησιμοποιούσε για να χαρακτηρίσει το έργο του; Θα δείτε ότι αυτές οι λέξεις είναι αυτές που είναι στα περιεχόμενα.

Λοιπόν, άρα ας εξετάσουμε τώρα τα βιβλία χωρίς περιεχόμενα. Ας πούμε ότι είμαστε στον τομέα του μυθιστορήματος, για να σας αγγίξει περισσότερο. Προσέξτε τώρα για τους γονείς, μόνο και μόνο που ρωτάει πώς να το κάνει ενώ είναι μυθιστόρημα, έχουμε ήδη πετύχει κάτι. Ενώ κανονικά θα μπορούσαμε να πούμε «δεν πειράζει, πάρε όποιο θες.» Τώρα ας αναλύσουμε τη μέθοδό σου. Σ' αρέσουν τα μυθιστορήματα, είναι όπως ο φίλος μας, που διαβάζει ό,τι γουστάρει, και πώς τα επιλέγεις;

Κοινό: Είδες κάτι σ' αυτό το βιβλίο...

Νίκος Λυγερός: Πού;

Κοινό: Σε μια τυχαία σελίδα.

Νίκος Λυγερός: Είναι ο πόνος του συγγραφέα, μην ανησυχείτε. Αυτό είναι ένα όνειρο που είχε ο Russell. Ο Russell είναι ένας μεγάλος μαθηματικός και φιλόσοφος και σε κάποια φάση είχε έναν εφιάλτη κι έβλεπε κάποιον που μάζευε τα ράφια απ' τη μεγάλη βιβλιοθήκη στο Λονδίνο και πετούσε μερικά βιβλία και σε κάποια φάση πετυχαίνει και το δικό του και το πετάει για να βάλει ένα άλλο. «Σε μια τυχαία σελίδα.»

Κοινό: Αν μ' αρέσει συνήθως αυτό που διαβάζω, το αγοράζω.

Νίκος Λυγερός: Στην τυχαία; Νομίζω καλά έκανα που έγραψα αυτά τα «τριάντα φιλιά του ήλιου» χωρίς αρίθμηση. Άρα θεωρείς ότι μια τυχαία σελίδα αντιπροσωπεύει τον συγγραφέα.

Κοινό: Δεν ταυτίζεται με τον συγγραφέα.

Νίκος Λυγερός: Το έχεις κάνει ήδη.

Κοινό: Συμφωνώ.

Νίκος Λυγερός: Τι συμφωνείς;

Κοινό: Μ' αυτό που είπε η κοπέλα.

Νίκος Λυγερός: Ότι δεν τον ταυτίζει; Όχι μόνο ταυτίζει, αλλά φτύνει κι όλο το άλλο. Γιατί προσέξτε, εφόσον το είπε. Άμα επιλέγει τυχαία, θέλει να πει ότι έχει αντιπροσωπευτικό δείγμα.

Κοινό: Εγώ δεν επιλέγω τυχαία.

Νίκος Λυγερός: Δεν μιλάμε για εσάς. Μιλάμε ότι συμφωνήσατε με το τυχαίο. Αυτό είναι ωραίο. Ξέρετε όταν κάποιος δέχεται μια επίθεση, στο τέλος θυμάται ότι υπάρχει και αυτός. Στην αρχή προσπάθησε να βάλει μια ασπίδα εδώ, τώρα την έβαλε πιο εδώ. Ωραία, λοιπόν. Ποια είναι η ιδέα; Η ιδέα είναι ότι- δεν λέω ότι είναι εντελώς λάθος-. Ένα πράγμα που κάνετε είναι μία κίνηση σε ένα προϊόν. Ας πούμε εγώ το βλέπω ας πούμε στην δικιά μου όταν αγοράζει σαμπουάν. Το πρώτο πράγμα που κάνει είναι το ξεβουλώνει και μυρίζει. Δεν διαβάζει τι έχει, τα συστατικά, άσ' το αυτό. Άμεση πρόσβαση. Είναι φυσικός βέβαια αλλά τέλος πάντων.

Κοινό: Λέει ότι η όσφρηση είναι μία αίσθηση που...

Νίκος Λυγερός: Μπράβο, μπράβο. Είναι αυτό. Είναι ακριβώς αυτό που κάνει κι η μαμά όταν αγοράζει γάλα ή αγοράζει προϊόντα για πολύ μικρό παιδί. Το έχετε προσέξει αυτό; Συνήθως το δοκιμάζει λίγο. Αυτό –εμείς που είμαστε ύπουλοι στο μάρκετινγκ το έχουμε μελετήσει- δεν το ξέρουν οι μαμάδες.

Κοινό: Επειδή είπατε ότι μπορείτε να ενσωματώνετε σ' αυτά που λέτε. Κι εδώ τώρα δεν μπορώ να ξεχωρίσω σε αυτό το στάδιο όλη την ώρα περιγράφουμε πώς κατευθυνόμαστε.

Νίκος Λυγερός: Σωστά.

Κοινό: Όμως αυτό που περιγράφουμε εκείνη τη στιγμή ήδη έχει να κάνει με την ανασφάλεια και την αβεβαιότητα που έχει κάποιος αυτή τη στιγμή σε σχέση με το πώς μπλοκάρει η νοημοσύνη εκείνη τη δεδομένη στιγμή.

Νίκος Λυγερός: Όχι, η νοημοσύνη δεν μπλοκάρεται, δεν πάει έτσι. Είναι το κοινωνικό που σας μπλοκάρει. Είναι η φοβία κι όχι ο φόβος. Ο φόβος είναι παραγωγικός. Η φοβία παραλύει. Άρα είμαστε σε άλλο πλαίσιο. Η ιδέα είναι ότι κοιτάζουμε όλα αυτά που μας κατευθύνουν έτσι ώστε να δούμε πόσο είμαστε ελεύθεροι. Και αυτό μας επιτρέπει να είμαστε πιο ανθρώπινοι. Υπάρχει μια παροιμία τσέχικη η οποία λέει «όσο πιο πολλές γλώσσες ξέρεις, τόσο πιο ανθρώπινος είσαι». Λοιπόν, δεν λέω ότι πρέπει να επικεντρωθούμε σε ένα πράγμα. Το θέμα, αυτό που με ενδιαφέρει με την κοπελίτσα, είναι το αντιπροσωπευτικό δείγμα. Λέω λοιπόν, ότι σ' αυτό το αντιπροσωπευτικό δείγμα ξέρουμε με τη γλώσσα μας ότι τα παιδιά δοκιμάζουν με την άκρη. Η άκρη είναι φτιαγμένη για να δοκιμάζει ζάχαρη. Άρα τι κάνουμε; Σχεδόν όλα τα βάζουμε ζαχαρωτά κι έτσι είναι πολύ ωραία για τα παιδιά. Πολύ σπάνια θα βάλετε γεύσεις οι οποίες είναι πικρές και τις οποίες τις αισθανόμαστε από πίσω. Θέλει να πει ότι το έχουμε φάει. Όταν μεγαλώνουμε σε

ηλικία, που είμαστε λίγο πιο μερακλήδες, μας αρέσει αυτό το λίγο διαφορετικό, γιατί το έχουμε φάει τόσες φορές το ίδιο πράγμα. Άρα, ας πούμε, όταν τρώτε κάπαρη, σαςτσιμπάει λίγο πίσω. Δεν το τρώτε απ' την αρχή εδώ.

Ποια είναι η ιδέα; Η ιδέα είναι ότι στην πραγματικότητα, όταν έχουν φτιάξει αυτό το προϊόν, το κάνουν για να αρέσει στη μαμά. Θεαματικό λάθος. Ας πούμε, έχουμε προσέξει τώρα με κοινό δείγμα μωρά που δεν ξέρουν τι τρώνε, ποια είναι η ευχαρίστησή τους. Αυτό που μοιάζει πολύ με το γάλα της μάννας είναι το γάλα της γαϊδούρας, που αυτό δίνει δικαιολογία σε μερικές και η ιδέα είναι ποια; Είναι ότι δεν θα το αγόραζε ποτέ. Φανταστείτε ας πούμε «Γάλα γαϊδούρας. Καλό για το παιδί σου». Τη φαντάζεστε τη μάννα να πάει να το πιάσει. Ούτε καν. Δηλαδή μόνο που είναι γραμμένο και ενώ ξέρουμε ότι θεραπευτικά σε πρόβλημα προσομοίωσης είναι σχεδόν το ίδιο. Άμα κοιτάζετε μετά αυτά που επιλέγω, θα δείτε ότι τελικά είναι οι επιλογές της μαμάς ακριβώς στην κίνηση που κάνει με το μπιμπερό για να δει αν καίει. Και προσέξτε, δεν είναι βλάκας. Το κάνει πάνω, προσέξτε, όλες οι μαμάδες. Δεν το κάνετε έτσι, εδώ το μπιμπερό. Το κάνετε εδώ. Γιατί; Γιατί αυτό είναι πιο ευαίσθητο από αυτό. Αυτό συνηθίζει. Άμα το έχετε συνηθίσει, δηλαδή άμα το έκανε η γιαγιά μου, εμείς θα είχαμε πεθάνει. Λοιπόν, από εδώ μπορούσε να σηκώσει ταψί.

Άρα ποια είναι η ιδέα; Η ιδέα είναι ότι επειδή μας κάνει καλό, νομίζουμε ότι μεταφέρει το καλό. Το πρόβλημα τώρα στο διδακτικό αντικείμενο είναι όταν κάνουμε μαθήματα κι είμαστε κανονικοί καθηγητές, προσπαθούμε να είμαστε καλοί με τους γονείς. Δηλαδή μπαίνουμε σε μία πελατειακή σχέση. Άμα είσαι καλός με τον γονιό, ο γονιός είναι σύμμαχος. Εφόσον είναι σύμμαχος, ποιος είναι το θύμα; Ωραία, το παιδί αγαπάει πολύ τον δάσκαλο και τον καθηγητή, είναι ύποπτος. «Τι σας λέει ακριβώς;» Άμα ο γονιός αγαπάει τον καθηγητή, δεν είναι ύποπτος, είναι καλός. Άμα το παιδί δεν γουστάρει αυτόν τον καθηγητή, του εξηγεί ο γονιός «κάνεις λάθος. Είναι πολύ καλός. Μάλιστα φάγαμε μαζί.» Εδώ σφραγίζει τα πάντα. Άρα ποια είναι η ιδέα; Η ιδέα είναι ότι, όντως, η μάθηση είναι υποχρεωτική. Μέσα στην τάξη ο καθηγητής είναι πάνω, το παιδί είναι κάτω. Εννοώ ιεραρχικά. Άρα δεν υπάρχει πλαίσιο σύγκρισης στην ουσία. Όταν όμως έρχεται ο γονιός, ο γονιός έρχεται στο ίδιο ύψος και πρέπει να υπάρχει μια αντιπαράθεση. Εδώ λοιπόν ο καθηγητής βρίσκει αυτήν τη δικαιολογία ότι άμα έχει καλές σχέσεις μ' αυτόν που είναι στο ίδιο ύψος, θα τα πάει καλά κι ο από κάτω. Πρώτο πρόβλημα: Δεν ξέρετε αν αυτός που είναι εδώ τα πάει καλά με τον από κάτω. Δεύτερον, αυτός δεν ξέρει αν τα πάει καλά με τον από κάτω, αλλά συμφωνούν κι οι δύο ότι τα πάνε καλά. Το οποίο είναι θεαματικό. Και γι' αυτό μετά έχετε αυτές τις σπασμωδικές κινήσεις του τύπου «α, πρέπει να αλλάξουμε την παιδεία». Μα τόσα χρόνια τα πηγαίνατε καλά. Τι έγινε; Πού είναι η μεγάλη αλλαγή; Σε ποιο επίπεδο έγινε; Στο πρόγραμμα, στην ύλη; Αφού είναι καλός ο δάσκαλος, αφού είναι καλός ο καθηγητής.

Άρα θέλω να σας πω ότι μπαίνουμε σε ένα κοινωνικό πλαίσιο και τελικά σε ένα παραδοσιακό κανονικό μάθημα δεν κάνουμε ποτέ το πραγματικό μάθημα που ενδιαφέρει πραγματικά το παιδί, γιατί αυτό είναι σφουγγάρι, ενώ αυτός δεν είναι πια σφουγγάρι και δεν δέχεται όλα τα νέα γεγονότα. Δέχεται μερικά τα οποία δεν

αμφισβητούν αυτά που έχει στην κατοχή του. Κι αυτή εδώ η δυσκολία ποια είναι; Η δυσκολία είναι ότι πώς να προσαρμοστούμε νοητικά. Δηλαδή αυτό που λέγαμε με το μυθιστόρημα είναι εγώ δεν ξέρω τα γούστα της, έτσι δεν είναι; Τώρα φανταστείτε ότι έρχεται να μας πει «ωραία όλα αυτά που είπατε» η κυρία τώρα πάλι με αγάπη και μου λέει «Εντάξει όλα αυτά. Εσείς ας πούμε τι θα με συμβουλευάτε;» Η μεγάλη παγίδα είναι ότι έχουμε την τάση να απαντάμε. Ενώ κανονικά πρέπει να μάθουμε ήδη ποιο είναι το προφίλ της. Δηλαδή, ποια βιβλία έχεις διαβάσει και έχεις ένα υπόβαθρο, για να μιλήσουμε για άλλο βιβλίο που θα μπορούσε να είναι συμπληρωματικό ή να ενισχύσει αυτά τα οποία έχεις μια τάση. Άμα πάρουμε, λοιπόν, ένα παιδί που έχει διαβάσει για παράδειγμα εκατό μυθιστορήματα και βλέπετε ότι είναι όλα του ίδιου τύπου. Ο παραδοσιακός καθηγητής τι κάνει; Δίνει 101 που είναι του ίδιου τύπου, άρα θα είναι πολύ ευχαριστημένη. Αποκλείεται να μην είσαι ευχαριστημένη, εφόσον θα είναι του ίδιου τύπου. Το θέμα είναι ότι δεν θα έχει αλλάξει. Κανονικά, ακόμα και να είναι του ίδιου τύπου, πρέπει ο δάσκαλος να της πει «μήπως θα μπορούσες να διαβάσεις αυτό που έχει μια σχέση μ' αυτά που έχεις διαβάσει, αλλά θα διευρύνει τον ορίζοντα». Βέβαια εδώ υπάρχει ένας κίνδυνος. Μπορεί να μην της αρέσει, γιατί έχει αρχίσει να έχει ένα συντηρητικό στοιχείο, το οποίο έχει επιδεινωθεί, αν θέλετε, από την εκατοντάδα. Κατά συνέπεια ο δάσκαλος θα έχει ένα κόστος.

Πάνω κάτω, οι γονείς τώρα. Δεν συμβουλευέτε στα παιδιά σας να διαβάζουν βιβλία; Με ποιο κριτήριο το κάνετε; Με την ηλικία, την ανάπτυξη... Ναι, ναι, βλέπω ναί ακόμα, πόσα βιβλία έχουν διαβάσει ήδη και, δεν το είπατε, τελευταίο και το ύπουλο. Ποια βιβλία έχετε διαβάσει εσείς. Ξαφνικά, άμα το σκεφτείτε λίγο πιο παραδοσιακά, αν κάνατε το ίδιο με τα τραγούδια, θα τρώγατε ένα θάψιμο! Δηλαδή παίρνετε το γονιό και παίρνετε τα 1100 καλύτερα τραγούδια που θεωρεί, τα οποία είναι όλα in, όπως λέμε στα ελληνικά, τα γνήσια και προσπαθεί να δώσει μια εισήγηση. Άρα, τα περισσότερα τραγούδια που ακούν τα παιδιά πολλά δεν τα ξέρετε καν τι είναι. Σας μιλάνε για ένα ολόκληρο συγκρότημα που έχει βγάλει 20 δίσκους και δεν ξέρετε ποιο είναι το συγκρότημα. Άρα, στον τομέα της μουσικής το αφήνετε. Λέτε εντάξει, αυτό δεν παίζει.

Και ξαναερχόμαστε στα βιβλία. Τα βιβλία είναι πιο διαχρονικά. Το θέμα είναι ότι τα παιδιά έχουν μια δυσκολία με το βιβλίο που προέρχεται κι απ' το σχολείο. Θα σας πω πού το πάω γιατί ξαφνιάζεσαι λίγο. Για τα παιδιά τώρα θα πάρω αυτήν εδώ τη σειρά. Δεν θα πάρω την κυρία, για να μην ανησυχήσει. Από εδώ και πέρα. Εσείς σ' ένα βιβλίο σχολικό δεν έχετε κάνει ποτέ μια σελίδα έτσι, μια σελίδα έτσι... μια σελίδα έτσι... ένα βιβλίο έτσι. Άρα γιατί νιώθουν έτσι τώρα; Ο κύριος είναι της ηλικίας μου. Βλέπετε ότι αυτό μας πονάει, έτσι δεν είναι; Αλλά στην πραγματικότητα αυτό το κάνουν κάθε χρόνο. Τώρα θα εξηγήσουμε λίγο στα παιδιά. Η κυρία που έχει φοβίες για τους τρομακτικούς μου τρόπους θα ξαφνιαστεί τώρα και θα φοβηθεί λίγο, αλλά να μην ανησυχεί, πετυχαίνει. Τα δικτατορικά καθεστώτα καίνε τα βιβλία. Πριν τα κάψουν, τα απαξιώνουν. Πριν τα απαξιώσουν εντελώς, αρχίζουν να λένε ότι μερικές σελίδες δεν είναι καλές. Αυτό λέγεται λογοκρισία. Όταν δεν είναι καλές αυτές οι σελίδες, πρέπει να τις βγάζουμε και να καθαρίζει το βιβλίο, πρέπει να είναι καθαρό το

βιβλίο. Δεν πρέπει να είναι βρόμικο. Όταν είναι πολύ βρόμικο, το καίνε. Εσείς έχετε φαντάζομαι δει τέτοια βιβλία που έχουν βρόμικα στοιχεία, έτσι δεν είναι; Αφού έχετε σκίσει μερικές σελίδες. Έχετε διαγράψει μερικές. Γιατί η λογοκρισία δεν είναι λογοκρισία. Είναι απλώς αυτό που ονομάζετε εσείς «εκτός ύλης». Άρα, η μεταφορά δομής είναι ότι η λογοκρισία από το ναζιστικό καθεστώς στο τέλος γίνεται «εκτός ύλης» άρα εφόσον είναι εκτός ύλης, δεν είναι και πολύ σοβαρό να κόψουμε τη σελίδα, εφόσον δεν είναι πολύ σοβαρό να κόψουμε τη σελίδα, δεν είναι πολύ σοβαρό να βγάλουμε όλο το κεφάλαιο το οποίο δεν θα είναι καθόλου στην ύλη. Εφόσον βγάζουμε το κεφάλαιο, γιατί να κουβαλάμε όλο το βιβλίο; Άρα κόβουμε το βιβλίο και κόβουμε μόνο τις φέτες που είναι μέσα στην ύλη. Εφόσον στο τέλος έχει γίνει ένας κιμάς το βιβλίο, να το κρατήσεις πού; Άρα το πετάς. Προσέξτε αυτή τη διαδικασία την κάνετε όλοι... κι εδώ ειδικά. Θα μου πείτε ότι εντάξει μωρέ, αφού είναι η παράδοση. Γιατί; Γιατί αρχικά τα βιβλία είναι τσάμπα. Τώρα μπαίνετε σε ένα πολύ καπιταλιστικό σύστημα, το γαλλικό, το οποίο λέει το βιβλίο το αγοράζεις. Ξαφνικά δεν έχουμε τόσο πολύ εκτός ύλης. Ξαφνικά σου λέει ότι άμα το αγοράσεις το βιβλίο κι είναι μια χαρά το βιβλίο, έχεις δικαίωμα να το δώσεις στον άλλον και στο αγοράζει σε κατώτερη τιμή. Άρα ξαφνικά θα δείτε ότι όλοι σας, το πρώτο πράγμα που θα κάνετε άμα βρεθείτε στη Γαλλία στην ίδια ηλικία, θα ζητήσετε απ' τους γονείς σας να σας βάλουν πλαστικό πάνω στο εξώφυλλο για να μη χαλάσει το βιβλίο. Τα βιβλία θα είναι βιβλία ποιότητας, εφόσον τα πληρώνουμε. Σκληρό, χαρτόνια ποιότητας, μεγάλα, μεγάλα ονόματα, σοβαρά. Δεν τα πετάει κανένας. Ούτε καν μουτζούρες. Δεν μιλάω για σκισίματα. Γιατί με ένα μικρό σκίσιμο δεν μπορείς να το πουλήσεις καθόλου. Τι θέλω να σας πω; Θέλω να σας πω ότι λόγω της εθνικής κρατικής παιδείας έχουμε μάθει στα παιδιά μας να συμπεριφέρονται σαν μικρά ναζιστικά καθεστώτα που κάνουν ακριβώς το ίδιο. Να καταλάβετε πάνω-κάτω, θα το δείτε και σε ντοκιμαντέρ στην εποχή των ναζί ότι τα βιβλία του Einstein τα έκαigan. Προσέξτε, ο Einstein είχε ήδη βραβείο Νόμπελ το 1921. Ενώ από το '34 και μετά το καίνε. Το οποίο, παρεμπιπτόντως, για να μιλήσουμε και για τη νεολαία, είναι ο Einstein που σας επιτρέπει να έχετε GPS. Γιατί άμα δεν είχατε GPS κι είχατε μόνο Νεύτωνα, δεν θα μπορούσατε να βρείτε πού είσαστε ανά 12 χιλιόμετρα. Ας πούμε είσαι στην Αθήνα και σου λέει «είσαι Αθήνα». Πού πάω πού; «Στην Αθήνα θα πας». Τώρα πού ήσουν; «Αθήνα.» 12 χιλιόμετρα διάμετρος. Δεν μπορείτε να δείτε τίποτα με ακρίβεια, γιατί ο δορυφόρος είναι στα 36.000 χιλιόμετρα.

Λοιπόν, τι θέλω να σας πω; Θα μου πείτε, για τους πιο μεγάλους, ότι αυτό δεν είναι το ανάλογο. «Μη φοβίζετε τα παιδιά». Ωραία, τώρα εδώ, παιδιά μόνοι μας θα οργανώσουμε μια γενοκτονία. Έτσι, για πλάκα. Λοιπόν, κοιτάξτε πώς το κάνουμε: Εσύ θα επιλέγεις τυχαία ανθρώπους. Εσύ θα τους καλείς στο γραφείο, εσύ θα τους παίρνεις συνέντευξη. Το συνεχίζω έτσι. Μετά εφόσον θα έχεις πάρει συνέντευξη, θα τους μεταφέρουμε. Εσύ θα είσαι ο οδηγός, εσύ θα τους βάζεις στο τρένο κι εσύ θα τους φέρνεις στο στρατόπεδο. Εσύ θα τους πλένεις. Εσύ θα ασχολείσαι με τα ρούχα τους. Ποιος από αυτούς είναι ένοχος; Καθένας έχει κάνει μια μικρή δουλειά. Τηλέφωνα έπαιρνε, βιογραφικό έπαιρνε, τους μετέφερε και τσάμπα. Αυτό λέγεται

γενοκτονία, αυτή η σειρά. Οι γενοκτονίες έχουν φάσεις. Αυτό που κάνετε κάθε χρόνο, είναι η πρώτη.

Τι θέλω να σας πω μ' αυτό; Θέλω να σας πω ότι οι μικρές λεπτομέρειες, όταν τις αφήνουμε, γίνονται προβλήματα. Όταν τις προσέχουμε, γίνονται ενδείξεις. Άμα έχουμε ενδείξεις, μπορούμε να έχουμε στρατηγική. Γιατί εδώ μιλήσαμε με τα παιδιά, νομίζετε ότι είστε ένοχοι παιδιά, αλλά να ξέρετε ότι οι γονείς σας είναι χειρότεροι. Γιατί; Γιατί εσείς δεν ξέρετε καν τι είναι ακριβώς το ναζιστικό καθεστώς, ενώ αυτοί ξέρουν. Αλλά σας αφήνουν να κάνετε αυτό λόγω κοινωνικότητας. Να πουν «εντάξει, μωρέ, αφού το κάνουν όλα τα παιδιά. Γιατί να μην το κάνει και το δικό μου» Και στην πραγματικότητα, για τους γονείς τώρα, είσαστε συνωμότες της γενοκτονίας χωρίς κανένα πρόβλημα. Απλώς είναι η γενοκτονία του βιβλίου. Και τι θέλω να πω μ' αυτό το παράδειγμα; Είναι ότι όταν εφοδιάζουμε το παιδί, όσον αφορά τη νοημοσύνη, με μία μαθηματική δομή που μπορεί να σκέφτεται και να αναλύει αυτό που κάνει, σιγά-σιγά καταλαβαίνει ότι αν δεν το καταλαβαίνει, τότε χειραγωγείται.

Και γι' αυτό ξαναρχόμαστε μετά στο πλαίσιο, την φράση του Επίκτητου. Είναι ότι είσαι ελεύθερο ον ή σκλάβος όταν εξαρτώνται από σένα. Εμείς έχουμε μια τάση, γενικά όταν μπήκατε σ' αυτήν την αίθουσα, ότι είσαστε ελεύθεροι. Τόσην ώρα προσπαθούμε να σας εξηγήσουμε ότι πολύ συχνά είσαστε σκλάβοι, απλώς δεν σας ενοχλεί. Το ωραίο με τα μικρά παιδιά είναι ότι είναι ελεύθερα. Άρα η ανταπόκρισή τους στα μαθήματα, όσο πιο νέα είναι, είναι τόσο πιο άμεση. Όταν μπαίνουμε σε ένα σύστημα, λειτουργούμε όλο και λιγότερο μέσα στο πλαίσιο της νοημοσύνης. Δεν θέλουν να έχουμε μια μαθηματική δομή, γιατί έχουμε αυτό το αυστηρό. Ξέρετε ποιοι είναι οι καλύτεροι δάσκαλοι για τα παιδιά όταν δεν μπορείτε να κάνετε τίποτα; Είναι ο υπολογιστής. Και ξέρετε γιατί; Γιατί ο υπολογιστής δεν λέει ποτέ ψέματα. Τόσο απλά. Κανονικά εσείς, σας λένε τώρα για τους γονείς, ότι στο παιδί δεν πρέπει να το τραυματίζετε ψυχολογικά και δεν πρέπει να του λέτε ότι «αυτό είναι λάθος». Είναι πολύ κακό αυτό. Να του λέτε «αυτό είναι περίπου έτσι». Όταν κάνει μια μουτζούρα, να του λέτε «αυτό είναι εικαστικό». Όταν γράφει ό,τι να 'ναι, να του λέτε «αυτό είναι διήγημα». Στο τέλος το παιδί δεν ρωτάει ποτέ τι σκέφτεστε. Ξέρει ότι δεν έχετε καμία σχέση με τον τομέα ένα, άρα έχετε απαξιωθεί μόνοι σας. Ξαναέρχομαι. Ο υπολογιστής όταν το παιδί, ακόμα και με το κινητό, δεν κάνει τη σωστή κίνηση, το κινητό λέει «λάθος». Δεν είναι ανάγκη να πει «λάθος». Δεν κάνει αυτό που θες. Θες να στείλεις ένα μήνυμα, κάνε αυτό. Πατάς... Δηλαδή σου λέει «είσαι βλάκας» εκείνη τη στιγμή. «Είσαι βλάκας». Το ξαναπατάς εσύ, «είσαι ξανά βλάκας». Κανονικά θα έπρεπε να το πετάς. Το πρώτο πράγμα που κάνεις είναι λες «Μα τι κάνω;» Ξαφνικά αντιλαμβάνεσαι ότι επειδή αυτός λέει πάντα την αλήθεια, τελικά είσαι όντως βλάκας. Μη χαμογελάτε οι μικροί, γιατί τα καταφέρνετε καλύτερα απ' τους μεγάλους άρα καταλαβαίνετε τι εννοώ.

Άρα ποια είναι η ιδέα; Ο υπολογιστής λέει είναι σωστό ή λάθος. Δεν προσπαθεί να προσποριστεί και τελικά, αυτό που βλέπουμε εμείς σε γνωστικό επίπεδο είναι ότι τα παιδιά δεν στεναχωριούνται. Γιατί όταν θα φύγει το μήνυμα, θα είστε πολύ πιο ευχαριστημένοι από το να σου λέει «ε, σχεδόν έφυγε». «Εντάξει θα έφτασε, δεν

μπορεί απλώς δεν το πήρε ο άλλος» και σας δίνει να δείτε διάφορα. «Δεν σου απάντησε ακόμα;» Όχι. «Τι λες! Μήπως έχει φύγει με τους γονείς του;» Έχουμε αυτό το ψυχολογικό που δεν έχει καμία σχέση, αφού είναι ψέμα και το λέμε πιο ωραία. Δεν θα προτιμούσες στο τέλος να σου λένε «Μα δεν έφυγε το μήνυμα. Πώς να απαντήσει ο άνθρωπος»; Κι είναι ακριβώς αυτό, γιατί με ρωτάνε μερικές φορές οι γονείς «εντάξει, αλλά εμείς άμα δεν έχουμε πρόσβαση», λέω ότι υπάρχουν πολλά εργαλεία λειτουργικά τα οποία βοηθάνε. Και το ξέρουμε και σε υψηλό επίπεδο, το βλέπουμε και σε management, τα λεγόμενα tutorial δηλαδή έχουμε συστήματα που σας διδάσκουν. Αυτά τα συστήματα που σας διδάσκουν, στην καλύτερη περίπτωση σας λένε «Δοκίμασε ξανά»... «Ξανά δοκίμασε». Δεν λέει ποτέ «Έχεις δίκιο». Άρα προσπαθώ να σας εξηγήσω, στους γονείς τώρα, ότι αν απαξιώνετε μόνοι σας όλα αυτά που λέτε λόγω ψυχολογίας, στο τέλος το μόνο που έχετε καταφέρει δεν είναι να έχετε ένα χαζοχαρούμενο παιδί, που αυτό θα ήταν το ιδανικό για εσάς. Έχετε ένα παιδί το οποίο σκέφτεται, αλλά δεν μιλάει ποτέ με εσάς, γιατί δεν είσαστε πια σύστημα αναφοράς. Βλέπει, άρα μετά τι θα κάνει, θα πάει να δει τον δάσκαλο, θα πάει να δει τη δασκάλα, θα πάει να δει τον καθηγητή. Θα πει «Αυτό είναι σωστό». Δηλαδή, δίνω παράδειγμα θεαματικό, το οποίο συμβαίνει δυστυχώς στα μαθηματικά, γιατί αυτό είναι το πιο εύκολο να το δούμε. Κάνει πράξεις το παιδί, έρχεται σε εσάς και σας λέει «είναι σωστό;» κι εσείς λέτε – κάνετε το μεγάλο τραγικό λάθος – λέτε «ναι, σωστό είναι» χωρίς να κοιτάξετε. Το έχετε ζήσει όλοι αυτό με τις τεράστιες προσθέσεις που τους βάζουν και λες τώρα στη 15^η, θα το έχει καταφέρει, δεν μπορεί. Τσακ, σου κάνει ένα λάθος στη 15^η. Διορθώνουν στο σχολείο, επιστρέφει στο σπίτι... Η μαμά διαγράφηκε. Άρα δεν ξαναρωτάει. Μπορεί να είναι η οικογένεια, δεν έχει σημασία. Σημασία έχει όταν το παιδί έρθει πραγματικά και σας πει «είναι σωστό;», πρέπει να πάρει Σωστό/ Λάθος, όχι «σχεδόν τα κατάφερες». Γιατί αυτό ζητάει. Άρα εκείνη τη στιγμή ζητάει μια ανταπόκριση.

Θα σας δώσω ένα άλλο παράδειγμα που έζησα στην Ελλάδα, γιατί ξέρετε ήμουν και Πρόεδρος της Καλλιτεχνικής Επιτροπής για τα παιδιά στα σχολεία. Λοιπόν πηγαίνω σε ένα σχολείο, προσέξτε, γιατί θα πάθετε σοκ. Άρα, έρχομαι στο σχολείο, όταν έρχεται ο Λυγερός στο σχολείο, του ανοίγουν τις πόρτες και του δείχνουν διάφορα. Άρα του δείχνουν εικόνες που είναι ζωγραφισμένες απ' τα παιδιά. Άρα λένε «Εδώ είναι η Α' τάξη, εδώ...» φανταστείτε τώρα γεμάτο όλο αυτό. Τώρα ξανακάνω το Λυγερό. Τις βλέπει από εδώ ο Λυγερός. Έχει μόνο μουτζούρες. Άρα είναι Πρόεδρος της Καλλιτεχνικής Επιτροπής πρέπει να πάει εκεί πέρα. Πηγαίνει εκεί πέρα, δεν μπορεί να πει «Μουτζούρα, μουτζούρα...» Δεν μπορεί να το κάνει αυτό άρα τι κάνει; Πηγαίνει, συγκρατείται...

-«Αυτό εδώ ποιος το έκανε;»

-«Α, αυτό είναι ένα παιδί που έχει ταλέντο.»

-Εντάξει. «Τι βαθμό πήρε;»

-«Δέκα». Ευχαριστημένος ο Λυγερός, γιατί δεν ήξερε ακόμα το ελληνικό σύστημα. Ξανάρχεται εδώ και σκέφτεται.

-«Τα άλλα τι βαθμό πήραν;»

- «Δέκα».

-«Κάποιος πήρε εννιά;»

-«Όχι».

-Έχετε βάλει σε όλους δέκα;»

-«Ναι».

Είναι όλοι αριστούχοι, δηλαδή. Και ξαφνικά ξανάρχεται το «λυγερικό» και λέει «Λοιπόν, αυτόν εδώ που έχει πάρει δέκα σαν όλους τους άλλους, μου δίνετε το όνομά του, μου δίνετε τα στοιχεία του και θα τον προωθήσω για να πάει και αλλού να κάνει σκίτσο». Έτσι τελειώνει η συζήτηση. Δηλαδή, στην πραγματικότητα, καταντάμε να είμαστε γελοίοι. Τους έχουμε βάλει όλους στο ίδιο επίπεδο, δεν εντοπίζουμε πια κανέναν, τους λέμε ότι όλοι είναι 10. Το παιδί τώρα, το ίδιο παιδί, βλέπει το διπλανό σκίτσο, βλέπει ότι είναι μάπα κι έχει πάρει 10. Το άλλο, πάλι κι αυτό, το άλλο από πάνω, πάλι κι αυτό κ.λπ. Του λένε «Εσύ έχεις πάρει 10». Κατά τα άλλα, του λέμε ότι είναι ταλαντούχος στη ζωγραφική. Δεν φαίνεται. Και θέλω να σας πω ότι αυτή η ισοπέδωση είναι αυτό που είναι κακό. Σήμερα σε ένα παιδάκι είπα «Να προσέχεις γιατί όταν είσαι έξυπνη κι αφήνεις τους άλλους να σε θεωρούν βλάκα, δεν είσαι βλάκας... είσαι μαλάκας». Είναι μεγάλη διαφορά. Δηλαδή για να μοιάζεις με τους άλλους, επειδή μπορεί να σε κοροϊδέψουν αν υπάρχει μια διαφορά, θα κάνεις τις ίδιες βλακείες και στην τελική, όταν θα σε σηκώσει ο δάσκαλος στον πίνακα, θα έχεις έναν αυτοσαρκασμό για να μην ενισχυθείς. Είναι πολύ λανθασμένη αυτή η κίνηση. Τελικά θα καταλήξεις πραγματικά να είσαι αυτό που νομίζουν, αλλά επειδή δεν ήσουν, είναι χειρότερο. Αυτή η αποδοχή είναι πολύ επικίνδυνη κι αυτό γίνεται και λόγω παρέας. Άρα η διαφοροποίηση σ' αυτά που κάνουμε – τώρα χάρη στο Χρήστο εδώ στη Λέρο και σ' όλους αυτούς που μας βοήθησαν, στο Δήμο, στην Εκκλησία – είναι γιατί να μην κάνει για μερικές φορές έτσι ένα μάθημα; Όπου να μην τα βάζουμε ότι είναι τέλεια όλα, ότι είναι όλα 10. Να κοιτάζουμε τα λάθη, να προσπαθούμε να διορθώσουμε μερικά, να δείξουμε ότι πραγματικά το παιδί τα πάει καλύτερα από ό,τι πιστεύει και να ενισχυθεί, να εμπυχωθεί, να φτάσει σ' ένα στάδιο και να πει «τελικά, μπορεί να ήταν δύσκολος αυτός, αλλά μου είπε και καλά πράγματα». Γιατί όταν λέτε σε ένα παιδί συνεχώς καλά πράγματα για όλα, για οτιδήποτε κάνει, στραβό-καλό, στο τέλος, δεν ακούει. Είναι πολύ λογικό. Κι εσείς το ίδιο. Είσαστε στη δουλειά σας. Αν ο προϊστάμενός σας λέει, «Μπράβο, σήμερα ήσουν τέλειος», την επόμενη μέρα, «Μπράβο, σήμερα ήσουν τέλειος», πόσες μέρες θα τον ακούτε;

Κοινό: Άλλη μία.

Νίκος Λυγερός: Άλλη μία. Θα πείτε «θα κάνω την τριάδα και μετά θα το σκεφτώ αν λέει την αλήθεια ή όχι» Λοιπόν, το καλό είναι ότι -σας δίνω μια συμβουλή τώρα περί στρατηγικής φύσης. Αν συνεχίσει να το λέει, ζητήστε και καμιά άδεια, δεν χαλάει. Ή καμιά αύξηση και θα δείτε πώς μπορεί να αλλάξει: «Ναι, αλλά...»

Η ιδέα ποια είναι; Είναι ότι στα μαθηματικά και στην νοημοσύνη δεν παίζουμε. Σ' όλα τα άλλα παίζουμε. Άρα είναι βασικά στοιχεία. Είναι αυτό που λέγαμε προηγουμένως με τις παρτίδες. Στο σκάκι, είναι όλα τα πόνια γνωστά, είναι όλα μπροστά. Δεν έχω δει ποτέ κάποιον να λέει «κέρδισε ο άλλος από τύχη». Φαίνεται, δεν το 'κρυψε, φαινόταν. Η ιδέα δεν είναι ότι θέλουμε όλα μας τα παιδιά να γίνουν σκακιστές ή να παίζουν go. Θα ήθελα απλώς να έχουν διάφορες προσεγγίσεις και γι' αυτό μερικές φορές στα μαθήματα μπορούν να πάρουν μερικά κομμάτια από έναν τομέα, χωρίς όμως να απαιτούμε το γνωστικό αντικείμενο του τομέα. Αυτό μετά μπορεί να είναι ένα ερέθισμα για το παιδί για να πάει να αγγίξει τον τομέα. Και αυτό είναι το σημαντικό σ' αυτήν την προσέγγιση. Πρέπει να έχουμε λίγα παιδιά, να υπάρχει ένα πλαίσιο ομαδικότητας έτσι ώστε να μπορούμε με αυτά τα λίγα να εντοπίσουμε τα χαρακτηριστικά τους, να δούμε πώς λειτουργεί ο ένας με τον άλλον έτσι ώστε να μπορέσουμε μαζί να κάνουμε προβλήματα τα οποία έχουν εφαρμογές. Σ' ένα απ' τα μαθήματα που κάναμε σήμερα είπαμε ότι το θέμα στην κοινωνία είναι ο στόχος. Το θέμα στην Ανθρωπότητα είναι τα εμπόδια. Μόνο τα εμπόδια ξεπερνάμε για να πετύχουμε έναν στόχο. Όλη η κοινωνία σας λέει, «Τι θες να γίνεις όταν θα είσαι μεγάλος;» Δεν σου λέει πώς θα το κάνεις. Όλη η κοινωνία σου λέει, «αυτός είναι πετυχημένος». Δεν ξέρει από πού πέρασε. Αυτό που προσπαθούμε σ' αυτά τα μαθήματα είναι να δούμε αν υπάρχουν δυσκολίες, συμφέρουν ή όχι; Μπορούμε να τις χρησιμοποιήσουμε θετικά ή όχι; Οι δυσκολίες επιτρέπουν την υπέρβαση, οι δυσκολίες μάς επιτρέπουν να τις ξεπερνάμε έτσι ώστε να πετυχαίνουμε αυτό που οι άλλοι ονομάζουν στόχο. Η πορεία μας στη ζωή προέρχεται απ' τις δυσκολίες. Δεν προέρχεται απ' τις ευκολίες. Άρα είναι πολύ καλό, σ' αυτό το νοητικό επίπεδο που θέλουμε να αναβαθμίσουμε όσον αφορά το παιδί, το παιδί έτσι να είναι ο επόμενος άνθρωπος, να γίνει μαθητής, μετά να γίνει συμμαθητής, να μπορεί να αναπτυχθεί ως άνθρωπος, να μάθει τη δυσκολία και να την διαχειριστεί έτσι ώστε στο τέλος αντί να ασχολείται με τη λύση και να έχει προβλήματα, να ασχολείται με τα προβλήματα και να βρίσκει λύσεις.

Αυτή είναι η όλη διαδικασία, ελπίζω να μη σας κούρασα, ελπίζω να μην ξεπεράσαμε το όριο της αντοχής, ο Αντιδήμαρχος ακόμα είναι εδώ, ακόμα μ' αγαπάει λιγάκι. Λοιπόν, ευχαριστώ πολύ για τις αντοχές σας.

Θέλω να σας πω ένα πράγμα για να το συμπληρώσουμε ότι εγώ αν σας μιλάω έτσι, δεν είναι επειδή είσατε στη Λέρο. Είναι επειδή σας σέβομαι ως ανθρώπους, που παρεμπιπτόντως μένουν στη Λέρο. Εγώ αν είχα κάνει αυτή τη διάλεξη στις Βρυξέλλες ή στη Γαλλία, θα είχα πει σχεδόν τα ίδια, γιατί ασχολούμαι με τον άνθρωπο. Άρα θα ήθελα εδώ να νιώθετε ότι στη Λέρο μπορείτε να κάνετε πράγματα όπως κι αλλού, ότι τα παιδιά σας μπορούν να διαπραγματευτούν δυσκολίες όπως κι αλλού, ότι μπορούν να αναπτυχθούν έτσι ώστε να έχουν ένα επίπεδο το οποίο σας

κάνει περήφανους ως ανθρώπους. Είναι το μόνο. Γιατί ξέρετε, είναι πολύ εύκολο να είστε οι καλύτεροι, είναι πολύ δύσκολο να είμαστε οι καλοί. Σε εμάς, σ' αυτά τα μαθήματα, ο στόχος είναι το να είσαι καλός. Στην κλασική διδασκαλία, ο στόχος είναι να είσαι καλύτερος απ' τον άλλον. Το να είσαι καλύτερος από κάποιον που είναι άσχετος είναι εύκολο. Το να είσαι καλός έχει μια δυσκολία, γιατί υπάρχει μια βάση. Από κάτω, κόπηκες. Και πρέπει απλώς να περάσεις τη βάση. Αυτή η βάση μπορεί να είναι χαμηλή, δεν μας ενδιαφέρει. Σημασία είναι να καθορίζει ότι όντως το παιδί σιγά-σιγά γίνεται άνθρωπος, άρα γι' αυτό σάς λέω ξανά, το επισημαίνω γιατί είδα μερικές δυσκολίες και στα παιδιά, δηλαδή του τύπου ένα απαξιωτικό ύφος, του τύπου «ξέρετε, κύριε, εμείς δεν είμαστε στην Αθήνα». Όταν αυτό έχει κατεβεί μέχρι το παιδί, θέλει να πει ότι έχει επηρεαστεί απ' το πάνω. Το να είστε στην Αθήνα ή να είσατε στη Λέρο στην εποχή που υπάρχει διαδίκτυο, στην εποχή που εμείς μετακινούμαστε παντού, είναι γελοίο να κάνετε διαφορές. Απλώς έχουμε αυτήν την τάση. Άρα πρέπει να μην περνάει αυτό το μήνυμα στα παιδιά, τα παιδιά έχουν ακριβώς τις ίδιες δυνατότητες, η Λέρος, το υπενθυμίζω, ανήκει στην Ελλάδα, η Ελλάδα ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση και πολλές χώρες θα ήθελαν να είναι στην Ευρωπαϊκή Ένωση άρα χρησιμοποιήστε όλες τις δυνατότητες αυτής της Ευρωπαϊκής Ένωσης έτσι ώστε τα παιδιά σας να μπορούν να περιφέρονται παντού, ασχέτως αν πρέπει να στέλνετε πίττες σε διάφορα μέρη. Γιατί έχουμε και την παράδοσή μας, να μην τα πετάμε όλα. Ευχαριστώ πολύ. Και πάλι, να 'στε καλά.